

—श्री—

वेहेवारोपयोगीवैद्यसंग्रह

ग्रन्थसूक्त १७५५

सरवे लोकमेधिपयोगनेसारं

गोवींदराव कृष्णानुनींजकरवैद्य

ज्योति

अनुभवलघुनीतैयार इच्छे

ते

मुंजर्मां

आयुर्वेद छापजासामाछाप्युच्छे

भीतीकारमकुशुचीपशुकेपल्लपीठ

सनेपद०२

ग्रन्थसूक्त स.पदपुठनाग्राहक रप पभाएारु

हरकस्योच्छे

डिमित ८ अनामा

પ્રસ્તાવના.

આ પુસ્તકમાં નેને વીષયો લખેલા છે તે કેવળ અનુભવ
થી જ અને સરવેના ઊપયોગને માટે સહેલા ઊપાય થી યોજ
ના કરીને લખેલા છે. વાંચતે શરવે તો કોએ એરલે ઘણુંક
રીને ગુણગ્રાહીક તો કોએ એનો ઊપયોગ કરીને ગુણલે
વો એથી તેઓની જાતરી થશે. હવે આ પુસ્તકમાં શુદ્ધ
શુદ્ધ લખેલું નથી એનું કારણ એનકે એ ઓષધો કોઈક
અનુભવ કરેલા તો કો પાસેથી મેળવેલા છે. તથા તે તો ક
વૈદક શાસ્ત્ર સીંજેલા નથી. એથી તેઓની તમાષા સરિ
થી એ વાંચતે ને હેવું નેણે લખેલું છે તેન પ્રમાણે ઊતારેલું છે
વાંચતે વીદવાનો એ તમાષા લેદ તથા શુદ્ધાશુદ્ધ ઊપર ન
નરન રાજતા એ માના ગુણનો માત્ર અનુભવ લેવો. એવી
વીનંતી છે. એનાં ને ફેર ફાર ફરવાનો છે તે બીજી આવ
તી માં થશે.

ગોવીંદરાવકૃષ્ણાબુનીંબકરવૈદ.

આ. શ્રી. મં. ચીટણીસ.

વેગુવાને તેયાર છે.

દાંતનું મંબન. - જે હે જંસની કીમત ચાર આઠા પડે.
 જે મંબન દાંતે રાસ્થાથી સરવે રોગો બંધ છે. દાંત હજાર તો
 ય તો પેણ હણા જેને મંબનુ તથા ય છે. તથા રાટ ચંદેલી
 હોય તો પેણ જે મંબન કરી આથી સારી થાશે.
 જાસુ થઈ હોય તેના ણિપેર જરુ. - ઘણો સારો તથા
 વેહેલો ગુણ થાજે જેવો તથા કરેલો છે. જે જરુ ની-
 કીમત ૪૬ જાના

ધાનુ પુછી ણિપેર જરુ. - જે પેણ તથા કરેલો છે. કી-
 મત ૪૬ જાટલી જરુ

જે શરવે જો શરો નોંવી વાડે પસે ફેણસ વાડીની ગલી
 માં જાના મોરો જુના ધર સાંને આયુર વેદ હાપે જાના માં વે
 થાયા મલરો. તથા આયુર્વેદ શોધ કરે જોના દયા જાના
 માં વે થાયા મલરો.

-શ્રી-
વેહેવારોપયોગી વૈદક સંગ્રહ

પ્રારંભ.

દીવસ તથા રાતની વર્તણુક. - એટલે શરીરમાં રોગ પેદા નહીં થાય માટે સહવારથી સાંઝ સુધી કેપીરીતે આત્મધું તે વગેરેનો વીચાર આ પુસ્તકમાં લખેલો છે.

સહવાર. - સહવારે ઊઠીને એક કલાક સુધી ખાણ શોષે જે કીકરપણે સાંત જેસવું ત્યાર પછી વેહેવારના કામમાં લાગવું. કારણકે નેવેજતે આપણો હુંદમાં હોઈએ તે વેજતે સંઘવીનસોં તથા નાડી એક જીભ સાથે મળી ન્નય છે. નેં ન્નગી ઊઠ્યા પછી તે પોત પાતાને ઠેકાણે નઈ મળવાને વેજત લાગે છે. માટે એક કલાક સુધી શાંત જેસવું. વેજતે એ પરમાણો કોઈ નહીં માને, માટે સહવારે ઊઠીને પરમેશ્વરનું સમરણ કરવું અગત્યની કરવી. એ પરમાણે સંઘના લોકોમાં સહવારે ઈશ્વરનું સમરણ કરવાનો તેમજ સહવારે ઊઠીને કોમલ અને હંડક વાલી શ્રીએને નેવી. તેથી કરીને આંખનું તેજ સાફ રહે છે. નનર સારી રહે છે. ને જીવસંતોષમાં રહે છે. એ માટે ઊઠતી વેજતે આતસી દહીં તથા ચાઈ વગેરે પીને આંખે નેવી.

બ્રહ્મહત્યાનું સાફ આચવું. - સહવારે ઊઠ્યાકે બ્રહ્મહત્યાનું મેલ સાફ થયો એટલે તન હુશસતી સાફ છે. એમ સમજવું. કારણ આંતરડામાં વાયુ હોય છે. તે તથા પેરનું મડવું તથા ત્મારેપણુ એનો નાશ થાય છે. તથા અન્ન પાચન થઈને શરીરમાં

(૨)

વેહેવારીકુવૈદકસંગ્રહ

ત્વોહીનો વધારો થાય છે. કદામ ન્નહાડો સાફ નહીં થયોતો પેરમાં ગડગડને વી અવાન તથા હુજણુ તથા કંપારીને વા રોગ પેંદા થાએ છે. તથા વાયુનું નેર તથા પીત્તનો વધારો થ ઈને અંગની મંદપેડે છે. ને કો વત્ત જોડી થાય છે. તેથી કુરી ને ઘણો એક રોગ પેંદા થાય છે.

પેસાબ - પેસાબનો અટકાવ એટલે પેસાબ કરવાના થયા હોઈયે તો પેણ નગાની અડચણને લીધે અગર કામની રોજાણને લીધે પેસાબ કરવાના થયા હતાં નહીં ગયા તો પે સાબનો અટકાવ થાય છે. તેથી કુરીને પેસાબ રેહેવાનું ઢેકા ણું તથા પેસાબ આવવાના મારગમાં શૂળા મૂતરકચ્છ, મા ઘાલી શૂળ, તથા શરીર બેમેની ભરેલું તથા અંગ ઊપરની જાડામાં એટલે બદ થવાની નગોએ એચાયાં કરે એવારો ગો ઊતપેન થાય છે. મારે પેસાબ કરવાના થયા કે તરત પેસાબ કરવો. પેસાબ અટકાવવો નહીં.

ન્નહાડો - ન્નહાડે કુરી જ્ઞાત્યા પેહી હાથ પગ ધોવા એવું વૈદક શાસ્ત્રમાં કહેલું છે. એનું કારણ એટલું જ છે કે એક તો ચોખાઈ રહે. બીનું કારણ એત્નાગો ઘણાં ગરમ છે. મારે સહવારે હાથ પગ તોંદા પાણીએ ધોયાથીં આંજમાની ગરમી નતી રહે છે. તથા ગોલી મેમાં ધાતુનું રેહેવાનું ઢેકા ણું છે તેને પેણ તાઢક થાય છે. સબબ હાથ પગ ચંડા પા- ણીએ ધોવા અન્નરી માણશીએન ફેકત ઊના પાણી એ ધોવા. મોહોડું ધોયાથઈ મોહોડાની અરૂચી તથા અ સમ્મય છે. ને જીભ તથા મોહોડામાં રોગ ઊતપેન થતાં જી. મારે મોહોડું ધોવવું. અને તે કેહેવીરી તે ધોવું તે સાંખ

દીવસતથારાતનીવરતણુડ.

(૩)

જો. ફળ અથવા ખેરનાખાડનું વેતને સુમારે દાંતણ લેવું
અને દાંતે ચાવીને તેનો ફુચો કરવો. અને તેન બાજનું ચુરણ લ
ઈને તેથી દાંત ઘસવા એમ કરવાથી ઊપર લેજેલા ફાંજેરા
થાય છે. તથા દાંતપણ મન બુત થાય છે. અને કોઈ તરેહનો
મોહાડાનો રોગ થતો નથી. માટે સરવે લોકોએ એપરમાણે
દાંતણ કરવું. પરંતુ નવનવસ, ઊલટી માથાનીશૂળ, જેર
ત્વારોગ ને માણસને હોય તેઓએ ન માત્ર એવીરીતે દાંતણ
કરવું નહીં. મસરી લઈને આંગળીએ દાંત ઘસીને સાફક
રવા.

જીભ. - ઊલ ઊતારવાને ચીપે સોનાની અથવા રૂપાની
અથવા તાંબાની હોવી નેઈએ તેવેતે નહોયતો આંખ
ના પાનરાની વચલી દાંડી લઈને તેની ઊલ ઊતારવી તેપ
ણ નહોયતો પોંચાલાંડાની ચીપે અથવા પટી લનાવી.
નેં તેને ઊ ઊતારવી અથવા કોગલા કરવાને દાંત ઘસ્યાપ
છી જીભ ઘસીને કોગલા કરવા. તે થડેપાણીએ કરવા. ઠ
દાંપી નરા ઊનું પાણી હોયતો ફરકત નથી. તેથી કફનો
નાશ થઈને અન્ન ઊપર રૂચી થાય છે. હવે કોગલા કોળે
ન કરવા તે કહું છું. રગતપીત, ક્ષયરોગ, મૂર્ચા, આંખનો
રોગ, સંગ્રહણી વગેરે રોગ ને નેહોય તેણે ઘણા કોગલાક
રવા નહીં. કારણ તે કોગલા કરેતો તેને અવગૂણ થસે. થ
ડાપાણીએ મોડુ ધોવેતો મોહોડા ઊપરના ખીપ તથા આં
ખના રોગનો નાશ થાય છે.

આંખમાં સુરમો આંખવાળાં જાત. - સુરમો આંખમાં
આંખવાળી આંખને સુખ થાય છે. આંખમાં આંખવાળ

તીહોયતેશારીઘઈનેંચાંડકયાએછે. તથા આંખનાંપાપે
 ણોવલગતાંહોએતોસારાયાએછે. અને આંખેશાફેત
 યાનીરોગીયાએછે. નજરશારીયાએછે. એટલોગૂણ
 આંખમાંસુરમોઆંખવાથીંયાએછે. પરંતુ તેસુરમોઠે
 ચારેઆંખવો અને કોણે આંખવો તેરીત કહુંછું. નેમાથો
 ભીનેઈને નાએલોછે. તથા રાત્રિમાં બિન્નગરો થએલોછે
 તેણેશુરમોઆંખવો નહીં. તેનરીતેઝેનેતાવ આવેછે તેણે
 પણ શુરમો આંખમાં આંખવો નહીં. સુરમો આંખવોતેદા
 તણકરીઆપછી સવારના પોહોરમાંઆંખવો. તણપછી
 માથોભીનવીને નાહવું નહીં.

આરસામાંએહેરોનેવાનોગૂણ. - આરસીમાંઆપ
 ણુંરૂપનેળિ અને તેભેતેન ચાલુદેખાગિ તો તેથીંબુવનેસ
 માધાન તથાસંતોષ થાએછે. તથા સરવેકામ કરવાનેળિ
 મેદ થાએછે. અને મોડાનોએહેરો બિતરેલો દેખાએતોતે
 બિપર ઈલાન કરવાની ઈચ્છાદ આવેછે. ચાશતે દસોન એ
 ઠવારપણ આરસીમાંએહેરો નેવો.

શ્રમ. - એટલે મેહેનત કરવાથીં વાયુનો નાશ થાએછે.
 અને નઠરાઅગની પ્રકાશીત થાએછે. મેહેનતથીં શરીર
 કઠણુથાયલે. તથા તેહેનેલ્લીધે રોગ થતો નથીં. શ્રમએ
 ટલેઆલ્લવું. તાલીમ કરવી, અગર બીજી મેહેનત કરવીતે
 થાએછે. અને પુરૂષના શરીરમાં ચીરીઅ એશીંચરશશુ-
 ધીંરેહેવાને મેહેનત શરેખો બીને બિપાય નથી. મેહેનત
 કરવાથીં ધાતુસરવેકાલ મળજીત રહેછે. હવે બલહીનકે
 ચારેથાએછે તેકહુંછું. ને પુરૂષના કપાલે તથા નાકના

દીનતથારાતનીવરતણુંક

(૫)

સંધી તથા કાંઝમાં પરશેવ આવે છે. તે પુરુશમાંનીચે નેરરે
 રહે છે. પુરુશનેર રહેતો નથી. - તે પુરુશની ધાતુ શરીરમાં વધે
 તે ઊપાઞજન લઈથીં કરવો. જમીને તુરત અશતરી સાથે.
 શંભોગ કરેતો કાશ શ્વાસ એટલે દમ મડીન્ન એ તેરોગ અ-
 નેરગત પીત તથા ખયરોગ થાએ છે. તે વાશને ભોજન કરી.
 આપછી શોપગલાં ચાલવું. એટલે શરવે કામ કરવાને તે
 હેને છૂટ છે. અવગુણ થતો નથી. શરીરને અતર વીગેરે શુ
 ગંધીક પદારથ ચોલવાથીં મેહેનત કરેલી તે દુરથાએ છે.
 અને થાક ઊતરે છે. તથા કફ તથા વાયુનો નાશ થાએ
 છે. તે વાશને આઠ દીવશમાં એક વાર પળા સુગંધીતેલ શા
 રીરને ચોલવું. તે તેલ સુગંધી વાતુ છતાં ચોળું કોઈને ન
 મલેતો તલનું તેલ ચોલવું. કાને કપાલે ડોહી એ પગની
 ધુરી તથા તળી એ નરેર તેલ ચોલવું. તેમ કરવાથી શરી
 રમાં પુશટી આવે છે. તથા શરીરમાં તેન વધે છે. તથા થા
 ક ઊતરે છે. કાનમાં આઠ દીવશમાં એક વાર તેલ મુકવા
 થીં જોહેરો થતો નથી. કાનમાં ચશકા લાજતા નથી તે વ
 ગર મોરો ફાએદો એ છે કે તે પુરુશ આઠ દીવશમાં એક વા
 ર કાનમાં તેલ ઘાલે છે તેને આંખમાં કોઈ દીવશ ઈન્ન થ
 તી નથી. તથા આંખનું તેન કમી થાએ નહીં. તે વાશને આ
 ઠ દીવશમાં એક વાર રાતમાં કાનમાં તેલ મુકવું. તે હેના ગુણ
 થીં માથામાં વેગ લાગતા હો એ તે પળા શારા થાએ છે. ન
 હને તાવ વાયુ, શગ્રહણી, એટલે ન્હાનો રોગ વીગેરે શા
 રીરમાં હોએ તેણે તેલ ચોલવું નહીં. કાનમાં તેલ મુકવા
 ને શરવે માણશને છૂટ છે.

નાહાવાવીશો. - ઝેનાથી શું કાઝેલો થાએલો. તે હકું
 લું. નાહાવાથી નહરાઝગની નું ભેરવયેલો. પરશીવ તથા
 આલશ નતું રહેલો. તરશ તથા શરીરમાં દાહ ઝેઓનો
 નાશ થાએલો. તાહાડે પાણી ઝે નાહાવાથી રકત પીતલી
 શાંતી થાએલો. ઊના પાણી ઝે નાવાવું ઝે ઊતમ છે. પણ
 ઘણું ઊનું પાણી નાવાથી આંખને પીડા થાએલો. વાશતે
 કો હીલું પાણી ઝે નાહાવું. તો નન કરવાની પેહેલાં ના
 હાવાની રીત છે. પણ અતીશય તથા આંખમાં રોગ હા
 ન નો રોગ, વાળિ નો રોગ, પેટનું ચડવું તથા શલીખમ ઝે
 રોગ માનો ડોઈ પણ રોગ હોએ તે પુરશે નમવાં પછી નાહાવું
 તથા કોરડે લુગડેથી શરીરનું છીલાખવું. એટલે શરીરની
 ઘવહજી ઝેલો.

લુગડાં પેહેરવાવીશો. - પીતાંબર હોશાલા તથા લા
 લ પીતાંબર ઝે વશતરો પેહેરાં છતાં વાળિ તથા કફ ઝેઓ
 નો નાશ થાએલો. તે લુગડાં તાહાડના દીવશમાં પેહેરવાં
 તેન પરમાણે ધોલાં તથા ત્વઘવાં વશતરો ઊન્હાલામાં
 પેહેરવાં તથા ઝોડવા તેથી પીતનાશ થાએલો. સમન્નુ પુર
 શો ઝે મેલા વશતર પેહેરવા નહીં. પેહેરેતો શરીરમાં ઘવડ
 તથા બફારો થાએલો. તથા રોગી માણસ મેલા વશતરો વા
 ખરેતો રોગ ઘવડો. મેલાશતે શરબે લો કોએ ને આપણને પ
 રમેશવરે અરપુ હોએ તેન વશતરો ધોઈને શાફરાખવાં.

ચંદન. - ચંદન કપાલ અથવા શરીર ઉપર લગાડવાથી
 દુર્ગંધીનો નાશ થાએલો. તથા થાક, મુરછા, દાહ, ઝેઓ
 પણ નાશ થાએલો.

દીવશતધારાતનીવરતણુક.

(૭)

ઈછા.— ભાણશોને ઈછાચાર પ્રકારની ઊતપેન થાએ છે તેઓ કહી કહી થાએ છે તે કહે છળ. ભોનનની, પાણીપીવાની, તથા ઊધવાની અને અશતરીનું શોજ લેવાની એ હેવી ચાર પ્રકારની ઈછા છે. તેમાં ભોનન ભુજે લાગતાં વાર ન મળે તો શરીરની કૌવત બતીરહે છે. અને અરેચી, થાક, આંખમાં આંખ, આંખમાં તેનહીન પણું, ધાતુનો દાહ એટલા રોગો થાએ છે. વાશતે ભૂજે લાગતાં વાર ને લેવા એ ભાલુ ભાજરી ને હેનું ને ભોનન એટલે ન મવાનું ને હો. એતે ને તેણે તેન વંજતે તુરત ન મીલેવું. તેમ કરવું એ ઘણું શારીર છે. હવે પાણીની તરશ તાગી છતાં પાણી ન પીવાથી નાંજી કાઠી નાંજી છે. કાનમાં બીગાડ થાએ છે. તથા કાલુની અંદર પીડા થાએ છે. ઊભાગરો થયો હો એતો બગાશાં આંખે છે. શરીર ભારે થઈ રહે છે. તથા અને ઈએતેનું પાચન થતું નથી, તેથી અને ક બત નારોગ ઊતપેન થાએ છે. ભોનન બપોર તંથા સાંજ એવું બે પ્રકારનું છે. એવું બેમાં પાણી કહેવું છે. કારણ પેટમાં અને ગયાથી ન હરા અગની શંતોશ પામતો બદન ને વધાવે છે.

નમવાનો વંજત.— એ કપો હોર એટલે કલાક ત્રણ અથવા ઘડી ને એવી બે વંજત માં ભોનન કરવું નહીં તથા તરપેછી બેપો હોર શુધીં ઊપવાસી પણ રહેવું નહીં પેહેલા પોહોરનો વંજત નઈને બીજા પોહોરનો વંજત થોડો ગયા પેછી ભોનન કરીએતો રસ શારો ઊતપેન થાએ છે. અને બેપો હોર પુગથ આપેછી ભોનન કરેતો કળિ અને હીન થાય છે. ભૂજેતે વંજત સાગે તેન વંજતે ભોજન સમય ન

લીને નમવું.

નમવાની નગા. - માણસોએ લોભન તથા જાહડે
નવાનું એકાંત નગોએ કરવું. તેન પેર માણે સ્ત્રી સમાગમ
પણ એકાંત નગાએ કરવો તે દેઢાણે કોઈ માણસ હોવું
ન ને ઈયે. નેટલાન મનારા હોય નેટલાન લોકો નમવાને
દેઢાણે હોવા ને ઈયે. નકામાં માણસોનો હોવા ન ને
ઈયે. નમવાનું અન્ન. તથા નમવાની વંજતે પાસે કોણકો
ણ ને ઈયે ને કુકુંડું. જાપે, મા, બી ન્ન સગાં તથા રસોઈ ક
રનાર હંસ, મોર, ચક્રાર, એટલા પાસે હોય તો હરકત ન
થી. હવે નમવા વંજતે કોણ પાસે ન ને ઈયે તે સાંત્વળો
હલ કાસ્ય ત્રાવનો, ત્વીજારી, ત્વૂજો, પાંડેડી, રોગી, એવા
માણસો તથા ખરઘાં, સાપે, કુતરો, એ સોની નબર અ-
ન્ન ઉપર પડે તો તે અન્ન શરીરમાં બીકાર કરે છે. તથા તન
દેશતી બીગાડે છે. એવું વૈદશાસ્ત્રનું મત છે.

નમણ કેવી થાળીમાં નમવું. - સોનાની થાળીમાં
નમ્યા હોઈએ તો શરીરનો થીકાર ન્નય, રૂપાની થાળીમાં
નમીયે તો પીત્તનો નાશ થાય. પરંતુ કફ વાયુ પિત્ત પન થાય
ય છે. કાંસાની થાળીમાં નમીયે તો અન્ન ઉપર ત્રાવ વધે
છે. પીતલની થાળીમાં નમે તો કરમ, કફ, તથા શૂદ્ધનો
નાશ થાય છે. તોડાની થાળીમાં નમે તો સોને, કમપો-
એનો નાશ થાય છે. પથર અથવા ખરોડીની થાળીમાં
નમે તો કહીં ન ગુણ થતો નથી. પરંતુ મારીના વાસણમાં
અન્ન રાંધ્યાથી ગુદ્ધા થાય છે. પાણી પીવાને ત્યાં બાનું
અગર મારીનું વાસણ હીત કારક છે. કાંચનું વાસણ -

દીનતથારાતનીવર્તણુક.

૧૫

સાફ છે. પણ કેળની પંખાવળી નમવાને સર્વ માથા ઊત્તર
મહે.

જમવાતીરીત. - પહેલે ખીઠી ચીન ખાવી. પછી વચ-
માં જારી તી ખીએવી ચીને ખાવી. છેલે કડવી તુરી ચીને
ખાવી. પરંતુ ત્યારે પદારથ ગ્રો ખાના આરાના અગર પીવા
નમવાતી આગળી નખાવા. પછી થી ખાધા હોયતો પેટ-
માંવી કાર કરે છે. જમવાની વખતે તાજરી રોટલી ને કહીં-
ખાવું હોયતે ખાઈને છેવટે દહીં અથવા છાછ અથવા ખારો
પદારથ ખાવાથી કોવત વધે છે. ગળ્યો પદારથ ખાઈને ઘિ-
પરથી પાણી પીવું નહીં. વચમાં કેટલો એક વખત ન વાટે
વો પછી પાણી પીવું.

અન્ન કેવીરીતે ખાવું. - અન્ન ગરમ ગરમ એટલે ઘિનુ ઘિ-
નુ ખાધાથી ન્નેર કમતી થાય છે. તાદું અન્ન ખાધાથી અ-
ન્નનો પેટમાં નેરલો રસ થવો ન્ને ધીયે તે વોયતો નથી ને બુધ્ધી
નુજડ કરે છે. શરીરમાં આલસ તથા બેચેની ઊતપન થા-
ય છે. ઘણા નસદન મીએતો મુરછા આવે છે. ઘણી વાર ન-
મવાલગેતો કોઈતરાહનો મુાય હોયતો નથી.

નમતાં નમતાં બોલવું નહીં બોલીએતો કુદાચલો કો-
નીનીંદા થાય છે. અને ન્ને ધીયે તે હેવું અન્ન મોહોડામાં ચ-
વાતું નથી. મારે બોલવું નહીં. જા એક સરશ રશતો છે
અન્ન તથા પાણી નું પરમાણુ. - કોઠાના બેત્રાગ અ-
ન્નથી ત્રીને ત્રીને ત્રાગ પાણીથી ત્રરવો. તથા ચોથો-
ત્રાગ વાયુની આવન્નવને મારે બુલ્લરો રાખવો. કુદાચલ
નતી પાણી પીધુંતો અન્ન ને પરમાણુ પાચન થવું ન્ને ધીયે

તેમ થતું નથી એમારે પાણી ઘણું પીવું નહીં.

તરસ — તરસ લાગેલી હોય તો નમ્રવું નહીં. ભૂખ લાગેલી હોય તો પાણી પીવું નહીં. તરસ લાગેલી હોય અને નમે તો પેટમાં દુખાવાનો આનંદ થાય છે. ભૂખ લાગેલી હોય તો પાણી પીએ તો નવંદરનો રોગ થાય છે. મારે ને તરસ લાગેલી હોય તો. થોડો ગોલ સાકર વીગેરે થોડી મીઠાઈને પાણી પીવું. અથવા ભૂખ લાગી હોય તો નમીને પાણી પીવું. દુધ પીવું હોય તો પેહેલે નમીને પાણી પીવું પછી દુધ પીવું ને સારા પાચન થાય છે.

પાન ખાવા વીશે. — પાન કેવી રીતે ખાવું તેનું પ્રમાણ કહું છું. શુદ્ધને ઊઠી આપછી તથા સ્ત્રી સંત્રેગ સમયે, નાહા વાપછી, તથા ભોજન કરાં પછી, બડાઈને વાળતે, તથા સ્ત્રીમાં નતી વાળતે એ સમયે પાન ખાવું. કારણ એમાં ગુણ ત્રીજો, ગરમ, રેમીકર, કડવો, તથા ખારો એ હેવા ગુણો છે તે રકત પીત્તને તથા ધાતુને વધારે છે. તથા મોહોડું સાફ રહે છે. શિવાયા દાંતનો રોગ તથા જ્યોરનો રોગ થતો નથી પરંતુ ભૂખ્યા હોઈએ તો પાનનું બીડું ખાવું નહીં. કારણ પિત્ત શરિરમાં ઘણું થાય છે. ને ને પરમાણી પાનનું મુલ તથા ડીંચ તથા અગલનો થોડો ભાગ તથા મધીય ભાગની ને શોતે કાહડીને પાન ખાવું. તથા બીડું ખાતી વાળતે, બીડું ખાધા પછી એક વાર ધુંઠી લાવવું. તે ઘણું નીખું છે. વાશતે વીધ કરી છે. મારે એક વાર ધુંઠી પછી બીડું ખાવું. ને મારા શને તાવ ધ્રાવેલો હોય તથા નેણે રેમ લીધેલો હોય તથા ભૂખ લાગેલી હોય તેમો એ પાનનું બીડું ખાવું નહીં.

સોડગત્વાચાલવાશીંડાએદો. - ભોનનકચાંપછી
સોપગત્વાંચાલવું. તેથી જનપાચન થાય છે. જોકે તથાકું
જર અને સુજ થાય છે. જમીને ને પુરૂષ જેસી રહે છે તેનું પે
ટમોડુ થાય છે. ને પુરૂષ નમ્યા પછી તરત સુવે છે તેનું શ
રીર પુષ્ટ એટલે જડું થાય છે. અને નમ્યાં પછી ને દોડે છે તે
નું આયુષી આક્રમી થાય છે. વાશતે ભોનન કરીને સોપગ
ત્વાંચાલવું એરીત ઘણી નિતિ મળે.

સુવાની જગો. - ખાટલો તથા પલંગાડિપર નીદરા કરી
તાં નીદોષ એટલે વાત પીત્ત અને કફ એઓનો નાશ થાય
છે. તલાઈડિપર સુએતો કફ તથા વાયુનો નશ થાય છે
જમીનડિપર નીદરા કરી જતાં તથા ત્યાં હડાના ત્યાં કુડિપર ની
દારા કરી જતાં વાયુનો નેર થાય છે.

દીશાજોડિપર થીંવાડિનો ગુણ. - પુરવ દીશાનો વા
યુત્તારે તથા ગરમ છે. પિત્ત તથા લોહી એઓને પિતપન્ન
કરનારો છે. તથા વાડિ પણ કરે છે. અને મેહેનત કરનારા
ઓને તથા કફ અને શોષ એરોગ થાય ત્યાં ખાણ શને સુ
જ કારક છે. દક્ષિણ દીશાનો વાયુ મધુર તથા હલકો ત
થારક તપીતનો નાશ કરે છે. ચીરી આમાં નેર વધારનારો
તથા થંડો તથા જલ વધારનારો છે. તથા આંખને સુજ-
કારક તથા વાયુ કરતો નથી. વાશતે સરવે દીશા કરતાં
દક્ષિણ દીશાનો વાયુ ઘણો મારો છે. અને તે કોઈ પુરૂષ
હવા લેવાને જાય છે. તેણે દક્ષિણ દીશાનો વાયુ આંગ
ડિપર લેવો. તે શરીરને સુજ કરે છે. તથા સદવે રોગનો ના
શ કરનારો છે.

પ્રમથમદીશાનાવાયુનોગુણ. - એદીશાનોવાયુ
જાલનોવધારનારો તથાહલકો છે. તથા ઊનોપણ છે. મે
દઝેરલ્લે માંસનો નીચેતોત્તમ તથાપીત તથાકફ એ-
ઓનોનાશ કરે છે. વાયુને વધારે છે. ઊત્તર દીશાનોવાયુ
તાહાડો તથા રોગનોવધારનારો છે. તથા વાયુનો ન્નેરશ
રીરમાં કરનારો છે. તેને નાફુજિજ્જત કરનારો છે. તેપુરૂષ
નેહવાખાવાને નવુંહોએ તેણે એટલો વીચાર કરીનેહવા
ઉપરગયાંછતાં સુખશાશે. વરોલીઓ એટલેતોફાન
એટલે ચારેદીશાનોવાયુ જાલે છે. તેવાળે રોગનોવધા-
રો કરનારો છે. એજેચીતસમજવું

પંજા. - તાડનાપંજાનોવાયુ કફ પિત્તએનોનાશકરના
રો છે. વાંસનાપંજાનોવાયુ રગતપિત્તનો વધારો કરનારો
છે. લુગડાંનાપંજાનો મોરના પિછાનાપંજાનો તથા
નેતરનાપંજાનોવાયુ શરીરઉપર લીએતો ઘણોસુખજ
રેલો છે. કોઈપણરોગની વધારનારો નથી. તથા કોઈપણ
રોગને ઊત્તપન કરતો નથી.

દિવસેનીદરા. - દિવસેનીદરા કરવી નહીં એપરમાણે
વઈદકશાસ્ત્રમાં લખેલું છે. એવોનીચમ છતાં ઘણો
કરનારો તથા જોન્નઉચકનારો, તથા ગાડી ઘોડાઉપ
રજેસનારો, અતિસારથએલોરોગી, શૂલ, શ્વાસ, શ-
કતિહીનથએલો તથારાતમાં ઊન્નગરો કરનારો એવા
પુરૂષોને નીદરા કરવાની છુટ આપેલી છે. તેપુરૂષનીનીદ
રાન્નગતર છે એટલે અરધોઊંઘમાં ને અરધોન્નગતો છે
તેદિવસે અથવારાતમાં ઘણીનીદરા કરેતો એપણરોગ

ગીતપન થતો નથી. તેન પરમાણે પેદમાં પણ અન સારી રી-
તેરે હેવા સારીંત્રો નન કાયાં પછી પ્રીય ત્રાષણ કરવું. પાન
ગુજીડું બાવું. સારી વસ્તુ હાથ માં લેવી, મનને જ્ઞાન દર્શા
રાખવું અને સારા સુંગંધી પદારથ વાપરવા, તથા નનરે
સારી વસ્તુ ને લેવી.

આત્મવું. - મારો પાણુ આત્મવાથી કંઈ તથા કોમલતાનો
નાશ થા જોઈ. અને જાગ જાગીયામાં ફેરાથી શરીરને સુખ
થા જોઈ. જાત તથા તેન તથા આયુષ્યને વધારે છે. વારા
તે અને સુખે શારીર ધનવાન તથા શ્રીમાન તથા રાત્રી જો
જાગ જાગીયા ફરીને તે જાગમાં સરવે લોકોને ફેરવાની
પરવાનગી આપે છે. કોઈ પધ્ધતિ આપવા લોક દેવાલય-
જાંધીને ત્યાં જાગ જાગીયા પાણુ તૈયાર ફરીને તેનો ઊં
પયોગ કરે છે. દેવદરશન ફરીને જાગમાં ફેરે છે. એટલે-
ગીતપનને બાગુણનો આત્મ થા જોઈ.

પગડી પેહેરવાથી ફાં જોઈ. - પગડી જે તેનમાં વધારા
રોકે છે. નિમાત્મનો વધારો કરે છે. કંઈ તથા વાયુનો ના
શ કરે છે. પણ પગડી હલકી નેઈ જો. નેત્રાહારે હો જોતો
પિત્ત તથા આંખના રોગ ગીતપન થા જોઈ.

પગમાં નેડો. - પગમાં નેડા અથવા ચપેન પેહેરવાથી
આંખમાં ગરમી થતી નથી. નેડો ન પેહેરવાથી આંખ
માં ગરમી તથા પગમાં કાનરા વીગેરેનો રોગ ગીતપ-
ન થા જોઈ.

નીતિ. - આહાર નતી વખતે હાથમાં લાંકડી લેવી. ત
ડકામાં નવું હો જોતો હાથની યધીને નવું. નેથી આંખમાં

પીડા તથા માથામાં શુલ્ક ગિત પેન થતા નથી. ધુમાડો થતો જાય
 હોય ત્યાં ખેસવું નહીં. કારણ કે આખી જીગડી બને છે. દુઃસ
 મન પાડે જોઈતો હોય તો તેથી દુર રહેવું નહીં તો જોઈ
 કરીને જીગડે છે. પાણીમાં પોતાનું રૂપ નેવું નહીં. ન્તે આથી
 નિસતેન થાય છે. નાગા એટલે ઘસાંતર વીના પાણીમાં પે
 શવું નહીં. શરીરની શરીરની શિરાદી લી થઈ બને છે. ચાત
 રેદ હીં ખાવું નહીં. તેથી પરમીયાનો રોગ ગિત પેન થાય છે.
 ભોનત માં મીઠું, તથા મગની દાલ તથા ઘી ઈ, તથા સાકર એ
 માની એક પેણ થી ન અવશ્ય નેઈયે. નેથી અન્નનો રસ ગિ
 ત્તમ થાય છે. પરકા માણના મન દુઃખ વવું નહીં. દુઃખ વેતો
 પાછળથી પોતાના મનમાં સંતાપે થાય છે.

આપણે શરવેલો હો કરતાં સુજી છઈએ એવું અત્મીમા
 ન કરવું નહીં. કારણ મદગિત પેન થાય છે. ન અતા પેણું રાખ
 વું. નદીમાં તરવાન વું નહીં. કારણ પાણીની ચાલ દ્વારા માં
 બદલાઈ બને છે. તેથી દેહને મેહેનત પડે અને વીકાર થા
 યે છે. પાણીમાં નુના વાહણમાં તથા નદારા પથ્થર ગિપ
 ર જે શવું નહીં. નેથી પેટમાં ઘાશની થઈને આંતરડીઓ દુ
 લી બને છે. નાકમાં આંગલી ઘાલીને ઘસવું નહીં નાકને
 ઈ બે થાય છે. માથા ગિપેર ભાર લેવો નહીં. કોકુહલકુ થા
 યે છે. ઘણો ભાર લેવો હોય તો બાધા ગિપેર લેવો. દુશમન
 ના વગતુ પેણ બેવું નહીં કારણ સંશય થાય અને ભવ ચીંતા
 માં પડે છે. અને રોગ પેદા થવાનો સમય આવે છે. સ્ત્રી ગિપે
 ર દરેક પુરૂષોને વિશવાસ કરવો નહીં. વેશી આવીના તે
 ની મરણ પર માણે સુવાને પરવાનગી આપેલી નહીં. એવી

દીનતથારાતનીચરતણુકુ.

૧૫

નરીતેચાલવું નેથીશરીરને સુખયાએછે. વીઆધીકમી
થશે. વાશને એમાની નેટલીઆપણથીઆએ નેટલીરીત
લઈને ચરતવાછતાં આયુષ્ય નીસમય વધેછે.

હવેરાતનીચરતણુકુવીશે.

- રાતે સ્નોન કરવુંતે પેહેલેપોહોરમાં કરવું તે કાંઈકેક
મીકરવું. નેથીઅનુરણ તથા વાયુથતોનથી. તથાત્મારે
અનુરાતરે જાવુંનહીં. પ્રાણીમાત્રને દરોન સ્ત્રીનીઈચ્છા
થાયછે. પ્રાણીચ્છા થઈછતાં ઘણાદીવશરેહે તથા જાય-
ડીમજીનહોયતો ધાતુનોજિગડ થાયછે. તથાપેટમાંવા
યુગિનપન થાયછે.

સ્ત્રીઓનોવિચાર. - જાણડીસોજ વરસની થાય ત
હાંસુધીંજાનક ગણાએછે. જત્રીસ વરશની થાય તહાંસુ
ધીંજીવાન. પ્રમાસ વરસની થઈએટલેઘરડી તારપછીને
હેને કામત્મોગ કરવાનીઈચ્છારહેતીનથી. જીવાન પુરેશે
મોટ એટલેતેથીંમોટીસ્ત્રીનેસાથે સંત્મોગ કરવાથીંજીવા
નપણમાંન બેહેલો વધ્યાએછે. જાડીજેઅવસથાવાલી
તેતરેણ તથાજાવાએતેને લાયકુ છે.

તાનુંમાંસજાવું, ઊનાપાણીએનહાવું, નવુંઅન્ન
હું, તથાધીઈસાથજાવું. સોલવરસનીસ્ત્રી થાય તેન
સંત્મોગનેજીત્તમ છે. તથાજલવધારનારીછે. છ માઠાંતે
કુહુંછળિ. વાસીમાંસ, તાનુંદહી, વરધરત્રી, સવારનો
તડકો, તથા સવારેસ્ત્રીસંત્મોગ તથાગિંધ અછળિપ્રકાર
આયુષ્ય કમીકરનારાછે. એવાતમાં સરવત્રનોકોએ ધ્યા
નજાપીને તરનવું.

સ્ત્રીસમ્રાગમ. - સ્ત્રીસમ્રાગમત્રણદીવસમાં એકવાર
કરવો. તેજધેના શરીરને સુખે કરક છે. એહેવો સુશ્રુતનો
મત છે. તથા ખાંદા ખાણશે સ્ત્રી જ સુસ વરજી.

સમ્રાગમમાં સ્ત્રીવચન કઈકરવીતે કુહું છળિ. - દૂરજે
હેલી, કામરહિત, ખેડી તથા અણગામી. બિમરે મોહીરી
રોગ થએલી, તથા ખોડવાલી નગરભીણી, તથા અદેખા
ઈકરનારી, ચોંલી રોગથી પીડીત, એહેવી અસ્ત્રી સાથે સમ્રા
ગમ કરવો નહીં. કરેતો રોગ બિતપન્ન થાએ. કોઈવજતગર
ભિણી સ્ત્રી પાંચ માસ સગી ભોગવવી, પણ છઠા માસથી
વરજી, દૂરજે હેલી સ્ત્રી ભોગવી હોયતો આંખમાં ઘણી
તરાનો વીકાર થાએ છે. સ્ત્રી સમ્રાગમ કર્યા પછી કહાંબી
પાએ કળિ અત ઘટે નહીં તે કુહું છળિ. નાહાવું. તથા દુધમાં
સાકુર નાખીને પીવું તથા સેરડીનો રસ તથા ખાંડ વીગેરે.
તેવીને તેથી કરેલો પદારથ તથા નીદરા એઓ શરીરને
હિત કારક છે.

સ્ત્રી સાથે અતિ સંભોગ. - ઘણા સંભોગ કરનારા, પુ
રોને પેટમાં સુલ, તથા ખાંસ, તથા દમ, તથા નિસતેન પે
ણું, પિંડરોગ, તથા ક્ષયરોગ, વીગેરે અને કતરાનો રોગ થા
એ છે. વાશતે ત્રણ દીવશે સ્ત્રી સંભોગ કરવો. એન મારગ
બિતમ છે. દરેક વાંત ધારણ તથા દીવસમાં અથવા સ
વારે તથા સાંજે દીવા વાંત તથા જાગેરે એવેલાએ સંભોગ
કરવો. ઘણું નીચું કામ છે. અને એનાથી શરીરનો નાશ થા
એ છે. તથા જલ ક્ષય થઈને અને કબજતના રોગો બિતપ
ન્ન થાએ છે.

દિનતથાગતનીવરતણુક.

૧૭

પ્રાતઃપાન. - એટલેરાતનાપેહેલાપોહોરમાંસુમારેપા
સેરપાણી ઢાકી મુકવું. અને પ્રાતઃકાલમાં સીંગલો કરીને પી
વું એવું તે કોઈ કરે છે તેહનું આગિશવધે છે. પણ સવારે સુરજ
નો ઊદય થતી વખતે પીએ તો તેહેને પણ પ્રાતઃ પાન કહે છે
પણ તેહેનો ગુણ નથી એને ને વખતે વખત સવારે નલપાન
કરે. જગર જાગીપર મળવાગતે એટલે રાતના ચોથા પોરમાં ન
લપાન કરે તો ફાસેહો ઠેરલો થાએ તે કહું છું. અહરશત
થામ્નોન્ન, સંગ્રહણી, તાક્રતથા નલોદર, ઘડપણ, કોહોડ,
તથા ચરબીની ધરબી, મૂતરકૃછર, આંખનો રોગ, કંજર રહી
મએલી હોય તો પેટમાં વાયુ થાય તે, એસરવેરોગ નય છે. ના
કે નલપાન કરે તો બુધ્ધી માન થાય છે. કોડ હોય તો નય છે.
હવે પ્રાતઃ પાન કોણે ન કરવું તે કહું છું પેટકુ બેલું હોએ તથા
અરકડી, તથા કફ તથા ઊદર વરધી એહે વોવિઠાર નેહે ને હો
એ તેહેને પ્રાતઃ પાન વરખવું.

એ પ્રમાણે દીન ચર્યા તથા રાતરી ચરી આસંક્ષેપે કરે
લી છે. વાશતે નેહેને સુખની ઈચ્છા હોય તો તેને એ પરમાણે
ચરતણુક કરવી.

રોગનું નામ તથા તેની ઊપર ણી

પાય.

કહાં રોગનું સું નામ તથા તેની પર સું ણી પાય તની
વીશેવીગત.

ઊપદંશ તથા ગરબી. - એટલે સંયોગથી ઊપનનારો
રોગ છે. પરમીયો એટલે ઈંદ્રીયમાંથી પર વેહે છે તેને વેહ

કશારાશ્રમાં પરમીઓ ને મેહ કેહેછે. તેવી સપ્રકારનો કહે-
 લોછે. પણ અનુભવમાં આવેલાનો પ્રકાર ચ્યારછે. એક
 દરરોન પૈશ્વહીને ધોતિઆને તથા પેહેલા લુગડાંને ડા-
 નાપડેછે. બીજાને મુતરની વાજતે તાજેલા બીજાને પિસાપે-
 ચાએછે. તેથી ભુવધણો દુખી થાએછે. ઠંડર દૂખે, તાવ
 આવે, સારીર દુખે અંગમાં દોષ ઊત્પન્ન થાએ, એન પડ
 વાદે નહીં. ત્રીજાને લાલ પરમીયો ઈંદીય માથી લોહી પડે
 અને વેદના તડે જલાને તેન પ્રમાણ થાએછે. ચોથો તંતુ
 મેહ એટલે પીસાજ કરતી વાજતે પ્રથમ સૂતર બેહેવો સાર
 નીકલે તથા મૂતરીર હયો પછી એક અથવા બે બુંદા પડે
 તેનુ નામ તંતુ પરમીયો એવા ચાર પ્રકારના મેહ નેવામાં
 ઘણા આવેછે.

એઓ ઊપર ને નીચે ઊપાધ્ય કહેલા છે તેન જ્ઞાન વી-
 સવરસ એક સરખા અનુભવેલા છે.

પ્રથમ પડે વેહે તે ઊપર ઊપાધ્ય. - ગરમીનો રોગ થએ
 લાને બ્રહ્મડા સાફ થવા સાફ દરરોન રાતરે લાલ હરડાનું
 ચુરણ એક તોલો ગરમ પાણી સાથે એક માસ લગન પીવું
 મેઘીનો પાવો વનન તોલાર ઘાવો કાચી વનન તોલો
 ચા તથા સોના મુખી વનન તોલાર સાફ વનન તોલાર
 એટલા ઝોષ ઘાલાવીને અરધો શેર પાણી ઘાલીને કા-
 હાડો કરવો, અને તેનેનો આઠમો ભાગ રાજવો તે સવારે
 તથા સાંજરે જે વાજત પીવો કોઈ પણ પ્રકારનો પરમીયો
 થાએલો હોય તો પણ મરેછે. એમાં વેદના મતની બીજી
 કુલ નરે નહીં.

ચાધીનુનામને તેણિપરણિપાય.

૧૫

તથા હરડાં, જે હેડાં, તથા આમલ્યાં, જે ત્રણ ચીનેને બિ-
ફેલા કહે છે. તે ત્રી ફેલા માધીં બી કહાડીને વનન ત્રણ તો
લા તથા રાન્ત પુરી હલદ અને કતોલો અને હેવાચાર તો લા
લઈને તેમાં અને કસેર પાણી નાખીને બિ ફાલવું, પાસેર પા-
ણી રહે પછી અરધો ભાગ કાઢાડો તથા તે તેમાં શિલાજીત
વાલર તથા પથરીયો, ભખાણાત્મેદ, વાલર લાંબીને જે
બોજત પીવું તેથી પરમીયો ન્નય છે. અને એ જેઓ ખંડ ચા-
ર પરમીયાં બિપર બિપયોગી છે.

તડેનીઓ પરમીયો. - તડેનિ વાલ્લા પરમીઓ થજો
એટલે પ્રથમ બુલાજ બેવો. અને મલસાફૂ કરવી. તાર
પછી મશાકલી કાલ્લા ખનુર સુમારે તો લા ૨ જે લઈને તે
માંના બીજ કાઢાડી લાજવાં અને પાણીમાં ચો હોલવું
તથા તે હેનું પાણી માલીને પીવું એટલે ઈંદી બની તડેનિ
જંધ થાએ છે.

બીને બિપાય. - કરમહીના નહાડનું મૂલ તાહાડા પા-
ણીમાં અને કતોલો ધસીને સાંતરે તથા સવારે જે બોજત
પીવું સાત દિવસ પીએ તો પરમીઓ ન્નય.

ત્રીને બિપાય. - નેહેરી નારી અને અરધો તોલો વનને
પાણીમાં ધસીને પીવું. એ ઓશાડો શવારે તથા શાંતે જે
બોજત પીવું એથી સાત દિવસ માં ગુણ થાએ છે.

ઓથા બિપાય. - અંદનનું તેલ દરરોન પાણીમાં આઠ દી-
માં પીએ તો આઠ દિવસ માં પરમીઓ ન્નય છે. એ ચાર ત-
ડેની આપરમી આતો ઓશાડો છે.

લાલ પરમી આતો બિપાય. - સાબરના નહાડની

છાલનોરસ કાઢાડીને દરવંજત તોલો ૧ તથા તેમાં સાકર
તોલો એક લાખીને દીવસમાં જોવંજત પીવો તેથી ત્વાત્
પરમી જાઓ ન્ન એ છે.

બીજી બીજી પાચ. - ગલ્લવેલ જાંડીને થોડું પાણી લાગે
ને તેને નોરસ કાઢાડવો. તેમાં દૂધ નવરાંક તથા સાકર તો
લો ૧ એ પ્રમાણે દરવંજત પીવો એ જોશડ દિવસમાં જો-
વંજત એ પ્રમાણે સાત દિવસ લગન પીએ તો ત્વાત્ પ
રમી જાઓ ન્ન એ છે.

તંતુ પરમી જાણી પર બીજી પાચ. - એ જાણો કાઢાડવો. એ
થી છોડરાં વેદે લાગતા નથી. તથા જોશડ થોડા દિવસ
કરે તો નતો નથી. એ હેતુ વેદના અનુભવમાં છે. એ વાત
તે નલદીસાદિંથવા સાદિં બીજી પ્રસિદ્ધ કૃત્તિ. એનો
અનુભવ વધીદ લોકોએ જોવો તથા વેદને એ રોગ હોય
તેને પણ એ જોશડ જોઈતી લેવું એ જોશડમાં પણો જ
રચનાથી પણ એ હેતુ છે.

જોશડ કે લાનો લોટ એટલે તાપોડી આ કે લાની.
લાલતાં તે વંજતે કાપીને સુકવવું અને ફરીને લોટ
રવો. તેને કે લાનો આરો કે હે છે. તથા કુંકળમાં રેહેના
રાલો કોતેનો લોટ ફરીને બિંધવાસ સાદિ કરી રાખે છે. તે
ની પુરી તથા પોલી જાઓ વિગેરે પદારથ કરે છે. તે આરો વ
સઈ પ્રાંતમાં તેથી જ મલે છે. તે તથા બીજું કુંકળીને કું-
લવીને તે હેતુ યૂરણ કરીને તથા તીજી થોપે બિનીના ચુ
રણ કરીને સમત્તાગ લઈને એક કા કરાં પછી સવારે ચા
માસો તથા સાંતે જામાસો તાઢાડા દુધમાં પીવું તેથી

તંતુપરમીયોજેમીતનજાએછે.એજનુત્તવથીકહુછી.
 ઊપદંશરોગ.- એટલેઈટીઅળિપરનાનીફોલીયઈને
 ફુટેછે. તથાતારપછીચાંદીપડેછે. તથાઆમડીનઈનેતેઠે
 કાળેનજમપડેછે. અનેસોનેઆવેછે. તેનેઠોઈચાંદીતથા
 રાંડીકહેછે. એળિપરજેમીતગુણપડેએવુંઓશાડનીએસ
 જાંપરમાળે

(૧૨) નારીએજનુંમુઠેલતેલતથાતેનોરસકાડીનેચુલણી
 પરચાસણમાંમુઠવુંઅનેળિકાલવુંતથાતેહેનુંતેલનિકલે
 તેતથાસુકાંકોપરાંપાણીમાંળિકાલીનેતેતેલચોપડવુંતે-
 થીનરમપડેછે. તારપછીસંજભુરંવાદીનેતેનાળિપરલગા
 ડવુંએપ્રમાળેએકદિવસમાંત્રણચારવંજતચોપડેતોત્ર-
 ણદીવસમાંગુણઆવેછે.

(૧૩) ઊંડીનુંતેલલઈનેતેમાંરાહાલખેલથીનેંજલમાંધું
 ટથી. તેનોમજમથાએતહાંસુધીતેલલાજેવુંતેમખમ-
 સવારેતથાસાંનનેત્રણદિવસમાંજેવંજતપ્રમાળેપડીમુ-
 કવી. તથાનેવારેપટ્ટીકાહાડવીહોએતેવંજતેગરમપાણી
 થીંધોઈનેસાફકરવી. તારપછીજીભુપટ્ટીમારવીએપ્ર
 માળેકરવું. એઓસડસાનદિવસકરેતોસારાચાલે. પેહે
 લેત્રણદીવસપડેવેહેછે. તારપછીનજમસારીથાએછે. અ-
 નેપ્રથ્થકરવુંપડતુંનથી.

(૧૪) ધોલોઠાથોપાણીમાંઘસીનેનજમળિપરલેપકરવો
 નેપાણીમાંઘસેલોહોએતેપાણીમાંઆમલીચોલીને
 કાપડેથીગાલીનેંલેવુંતથાતેપાણીમાંકાથોઘસવો. અ-
 નેતેળિપરચોપડવોએટલેનજમસારીથાય

(૮૧) સોને આવેલો હોએતો ઈસેસનો ધુમડો બેવો.

જઘથએલાહોએતો તેનીગિપરગિપાય.

જઘએટલે જાંગનામાંમાંમાંગાંઠયાએ. તેનાનેરથી
તાવઆવેછે. ચલાઈસડેનહી. ઠણકાલાગેછે. તેથીફુજ
ધણુઆએછે. વાશતે તેથતીવંજતે જિંજરાનાઝાડનોચી
કલથાગૂગલ તથા કાબુનાબીજ ઘસીને બેપકરવો. તે-
થીત્રણદિવસમાંમાંઠજેસીનએ અનેગુણતાબડતોન
થાએછે.

(૮૨) જંદુકનો દારૂ તથાગુનર એ બેચીને લઈને પેહેલાં
ગુનરઝીણોવારીને પાણીલાવો. પછીતેમાંજંદુકનો દારૂ
બાજીનેધોલીને દારૂનાગુનરના બેપમાંમેલવીને ચુલાગિ
પરમુકવો અને સેપથવાપેછી જઘગિપર ચોપડવો. અને.
જઘગિપર સેઠકરવો એટલેગાઠજેસીનય. દારૂગુનરના
સેપમાંમેલવતીવંજતે બલતુંકમીરાંજવું. નહીતોદારૂસ.
લગીનએ.

(૮૩) એ બેગિપાયથી સારીનથાએતો મરણીનાઈડાનો
રસતથાસીંદુર એનેબેલવું. અનેતેફેનીપટીમાવવી. તેનાથી
ગુણઆવેછે.

(૮૪) જઘગિપરનલોમુકાવીનેલોહોઈકાહાડિલાંજવું ત
થાતેગિપરસેપકરવો. તેમઘતથાજંદુકોડવાનુ દારૂકાંપનો
તથાબિંજૂનોરસ એમેલવી બલમાંધુંટીનેસેપકરવો.

(૮૫) કપાસનાઝાડનોમૂલલાવીનેતાહાડાંપાણીમાંઘ-
સીને ચોપડવું સરવેબધોસારાથાય એમાંસંશય નથીએ
રોગથીમાણશનાઆંગગિપર વિસફોટકના સરખાં ફોલં

થાએ છે. તથા ચામડી જગડે તથા કોઈ વેળે સાંધો પણ પડે છે. અથવા ચામડી જીગડીને કોઈ થએલો હોએ એવું શરીર થાએ છે. એ ઉપર ઊપાય.

(૧) ગુલાબની કલી સુમારે તોલા ૩ સુખી પાસેર દુધમાં સીંચવી. અને જરો જર સીંચી એટલે તે દુધ ગાલવું તથા કુંચો કાઢાડી નાખવો અને તે દુધ રાતરે પીવું. તેથી એ કવીસ દિવસમાં શરીરની ચામડી શરવે પ્રકારે સારી થાય તથા સરવે તરારની ગરમી નાશ એ દુધથી દરોન જે નુલાબ તથા એ પેણ વેળે કોઈને એટલા એ નુલાબ નથાથ તો ગુલાબની કલી તોલા ૩ કહેલી છે તે અડી રાત તથા ૩ ત્રણ તોલા સુધી લેવીથી નુલાબ થશે.

અતિસારરોગ ઉપર ઊપાય.

અતિસાર એટલે બાંધેલું અન્ન નહીં પચીને નુલાબ થાએ છે. તેને અતિસાર કહે છે. ચૈદક સારમાં છ પ્રકારના અતિસાર કહેલા છે. પણ આગ્રંથમાં અનુભવ થએલા એ હેવા ત્રણ પ્રકારના કહું છું. અતિસાર તથા અતિસાર તથા આમ અતિસાર એ હેવા ત્રણ પ્રકારના અતિસાર છે તેને નામીનો અતિસાર થાએ તે વેળે તે હાત પાય ગલાય છે. અને ગોટલા આવે છે. પેટમાં ડુંટીનાની એના ત્માગમાં દૂંજે છે. તથા ચુકલાં જે છે. તરસ લાગે છે. નાહો ફૂરતી વેળે દુરગંધી વાલો અને પાણી સરખો નુલાબ થાએ તેને અતિસાર કહે છે.

અતિસાર ઉપર ઊપાય.

તેને અતિસાર થયો હોએ તેને ત્યારે અન્ન ખાવા

આપેવું નહીં. અને પૈરમાં દુખનું હોજે તો તે સેક વું અને આંખ
ના આડની છાલ તથા ન્નંદુડીના નહાડના છોડાં તો ભારજો
પ્રમાણે લઈને અરધો સેર પાણીના ખીને ઊઠાલવું અને આ
ઠમો હિસો રહેત્યારે પીવો તેથી આડાનો ગંગા સરખો પ્રવાહ
ચાલેલો હોય તો જંઘયાએ એ ઓશડ એક દિવસ માંચ-
ણવાર ખેવું.

(૨) કહુના નહાડનો મૂલ લઈને તાહાડા પાણીમાં સુખા
રે એક તોલો ઘસીને એક વાર આપેવું. એ પ્રમાણ એક દિવ
સ માંચણવાર આપેવું એથી અતિસાર જંઘયાએ. પથ્ય-
મધુર અને હલકું એહેવું અને નાજાવા આપેવું.

લાલ અતિસારનું લક્ષણ એટલે પેરીસા. — આડા
સાથે તથા પછેથી આડો લાલ થાયે, માથું દુખે, શરીરનો રંગ
ફાલ્તો દેખાયે, નાક ઊંચત થઈને આંખે જંઘાડે આવે-
અરિથિ તથા અનનો અભાવ થાયે તેન ઊપર ઊપાય.
લાલ અતિસારવાલો માંદો મનુષ્યને તલેહું તથા ત્રાહારે
અંન નાવા આપેવું નહીં. તાહાડો તથા ઊંઘો એહેવો મધ્ય
મ પદારથ નાવા આપવો. ઓશડડાંડેના છોડાં તથા જી
નાપેત્રાં એહેવો કાહાડો કરીને આપવો. તેથી લાલ અતિ
સાર જંઘયાએ. દર એક ઓશડ વનન માં તોલો ૫ એ
ક એ પ્રમાણે પીવું. તથા અરધો સેર પાણીના ખીને તેને
ઊઠાલીને આઠ માંભાગ રહેત્યારે એ કાહાડો તે લેવન
તે પીવા આપવો. કોઈ બિન તેડાંડે મનાં છોડાં ન મલેતો એ
ખેલાં જિલ્લીના પંચાનો કાહાડો કરીને આપવો. તેથી પ-
ણ ગુણ થાયે. નેહેને નહાડાના મારગે જો હોઈ પડે છે. અ

રોગનુનામતથાતેનોગિપાય.

૩૫

નેગુણ નહીં થાએ તો તે હેનોગિપાય તલનું તેલ તથા કરડનું
તેલ સુમારે એક મણ અને માણશન હાનું તથા મોહોદું હોએ
તો તેમ માણે તેલ લઈને એક વાસણમાં તથા પાતેલામાં અ
થવા પિંપમાં નાખીને તે માણશને એટલે લાલ અતિસાર
લા માણશને નાખો કરીને બેસાડવો તથા તે હેને તેલ માળે
ઠાપછી તે વાસણમાં તેલ હોએ તે વાસણમાં ને હેની કંઞર
પર આવું બેઠીયે. નેથી એક કલાકની અંદર લાલ અતિસાર
ર બંધ થાએ. તથા એક દીવસમાં બે વાર બેસાડવો નેથી સાર
રોગુણ આવશે. આજી ધીત અનુભવ થાએ તો ગુણ છે.

૩ બેગિપાય. - ઊપર લખેલા ઊપાયથી ગુણ નહીં આવે
તો તથા આગિપાય કરવાને અનુકુલ ન જાવે તો જસબસ-
ની ડીડવાં લાવીને સીજવાં અને ગરમ કાપડ એટલે જીન
થી વણેલું લુંગડું લઈને તે તેલમાં સીનવીને લાલ અતિસાર
રવા તથા રોગીને ડુંદીઠી ગુદલગી સેક કરવો. નેથી લાલ અ
તિસાર બંધ થાએ. એમાં સંશય નથી. માકડ હાડું એટલે
કંઞર થી કાંઈક નીચે હોએ છે. તે હેને માકડ હાડ કહેવામાં
આવે છે.

આમ અતિસાર. - આમ અતિસાર એટલે થોડો થોડો
મજપટે પેટમાં હુંજે, તથા હુંજવાની સાથે બહાડાની શંકા
થાએ છે. ગયાં પછી ફીણવાલો એક બેરીમાં તથા થોડો
બહાડો આવે છે. પછી કંઈક બજત ગયાં પછી ફરીથી બિલુવા
ર હુંજે છે. તથા ખેહેલા પેટે બહાડો નેવું પડે. બહાડાની નગોએ
અગલ લે, હાથ પગ હુંજે આંખમાં આગ લે, અડધી થા
એ, તથા તાવેલા આવે. એ હેવા લક્ષણો આમ આતીસાર

માંથાએ તેળિપર ઊપાય.

(૧) પ્રથમ રાતાં બીના (ડો કમનું) તેલ એનું મકની વડી
ઓ તથા ગોલી ઓ કરેલી હોએ છે. તથા તે હું કડે છતાં પા-
તલું થાએ છે. તે વનનમાં એક તોલાથી તે બે તોલા લગી-
માણશનું કીવત નેઈને આપેવું. તે તેલ કાંઈક ઊંચું થાએ
તે વાજને પીવાને આપેવું. તથા તેળિપર તાહાડું પાણી પીવા
ને આપેવું તેને કરીને આશ્વિન સાર બંધ થાએ.

(૨) આદાનોરસ સુમારે તોલા ૨ તે માંસ પેત બાંડ તોલો
પોણો તથા ઘીઈ અરધો તોલો લંઈ ને ગરમ કરવું. તેલો ક-
રીને તે હેને ચાટણ થાએ. એ પ્રમાણે ચાટણ થઈ એટલે
તે નાહાનો બે વરસની અંદરની છોકરાને એક દીવસમાં
આવેત ચાટવા આપેવું. આઠ વરસના છોકરાને એક દી-
વસમાં બે વખત ચટાડવું. તથા મોટો આણશ હોએ તો દ-
ર વખત એમાં બેલું વનન નેઈને એ પ્રમાણે બે વખત પા-
યું તો આશ્વિન સાર તથા આશ્વિન બંધ થાએ.

અહરસ રોગ ઊપર ઊપાય.

અહરસ રોગ. - આરોગ છપેકારનો વૈદક શાસ્ત્રમાં કહે
લા છે. પણ અનુભવમાં ત્રણ પ્રકારનો આવે છે. એક આડા
વાલે મશા પાએ છે. તથા તે લાંબા છતાં મોટા તથા નાના
ને લંબોડ એવા હોએ છે. તથા તેથી મલસાદે થતો નથી
અગની મંદ થાએ છે. શકતી હીન થાએ છે. નેમ પેટ મો-
ટું થાઈને શકતી રહિત થાએ. આમ ડીધોલી થાએ. આ
નાં બે શતાં ઈન્ધ થાએ. એ એક પ્રકારની અરશનો રોગ છે
બીજો મશા પાઈ તે આડા વાટે ઠણકા મારે એ હેન પડતું ન

ચી. બિંધાવાને નહીં અન્ન ખેવાય નહીં. તંથા નાગવાટે અગ
તી તથા ચીડલા પેલું થાએ. તથા તેથી ઘણુ અમાણસાને
નર થાએ છે. તીન્ને આડાવાટે નહાડે નતી વખતે લાહોઈ
પડે છે. અને પેહેલો થોડો અલ પડીને તાર પછી લોહોઈ પડે
છે. તથા અંદર ઢાળા માં રહે છે. અથ ॥ કોઈને જોહોઈ વડતું
નથી તથા અસા પેલા વેહેલા ઉપર આવતા નથી. અને થોડા
દીવસ ગયાં પછી મસા થાય છે. તેહેને પુનસી અતિ સાર
એ પરમાણો કહે છે. તેહેના લસણો એહેવા ન છે કે અગ-
ની મંદ થઈને નાકો વત થાય છે. એ રોગ ઘણો મોડો છે. વાશ
તે થતો ન તુરત ઉપાય કરવો.

મસા થાએ તેહેની ઉપર ઉપાય. - સીસાને સારો
કરકો લઈને તાહાડા પેાળી માં પસીને મૂલવ્યા પીના મસા
ઉપર ઓપડવો. તેને કરી અને કપ્રે કારની ઈન્ન તથા ઢાળા
જંઘ થાએ. તથા નનતી રોગ વધતો નથી.

(૮૨) અણ પ્રકારના અરસ રોગ ઉપર દવાઈ. નેહેને આરો
ગ હોએ તેણે અજોડ નું તેલ કાહાડવું. અને તે તેલ ધોએ
લાકા પડની દીવેટ કરીને ગુદ માં મુઠવી. એટલે અરસનો
રોગ સમૂલ ન્ન એ છે. તથા મસા ગલી પડે છે. અને આગ-
વીગેરેની ઈન્ન થતી નથી. એ ખચીત અનુભવે લું છે. અ
કરોડ નું તેલ મલતું નથી વાશતે અકરોડ લાવીને કોડીને
તે માનો મગન લઈને તેને માપ માં દાખવો એટલે તેહેનું તે
લની કલે તેનો ઉપયોગ કરવો.

(૮૩) ત્રીન્ને ઉપાય - એ ઉપાય અરસ રોગ ઉપર ઘણો
ન ઉપયોગી છે. તથા સરવેને સુલભ છે. તે એકે હડવી

તુંબડીનો સ્ત્રીલોપાલો જાવીને ચોખાની પેન ફરીને તેહેમાં
બારવો. અને તેહેમાં ગોલરાજીને. ગુદને લેપ કરવો. તેથી મૂ
લરોગ બન્યો છે. અને કોઈ કડવી તુંબડીના પાતાથી ગુણ થાય
છે. તથા કોઈને ફૂલથી ગુણ થાય છે. ફૂલ ત્યાવીને કાંબુમાં
વાંટીને ગોલરાજીને લેપ કરવો. એથી પણ ગુણ થાય.

(૮૪) તુરાં હોવાના બીયાને સમત્તાગ સિંધવ લઈને કાંબુ
માં વાંટીને લેપ કરો છતાં અરસનો રોગ બન્યો છે. એનો શડરા
માત્રાણ છે.

અરસના રોગ ઉપર જાવાનું ઓશડ.

મીતરો તથા પીપલાનું મુલ એહેનું ચુરણ સમત્તાગ
લઈને દરરોજ કોંચત બેઈને એક માસાથી તે બે માસા લગી
ગોલમાં મેલવીને ગોલી ફરીને જાવી. તેથી પાંચ ન શડ
તી થાય છે. અને અરસનો રોગ સારો થાય છે.

(૮૫) કાયડીના પાલાનો રસ સુમારેનો લો એક (૮૬) હાહા
ડીને તેમાં ગાળનું ઘીઈ એક તોલો મેલવીને અગર નેત
એ જલો સચારે તથા સાંને એ પ્રમાણે પીંધાથી અરસનો
રોગ સાત દિવસમાં સારો થાય.

(૮૭) ચણોદીના ત્તાનું ચુરણ, કોહોવાના બીજ એ
સમત્તાગ લઈને પાણીમાં વાંટીને કાપડાની દીવેર ફરીને તેહે
ને ત્રણ નેત સમાં બની બીને ગુદમાં મુકવી. તેથી અરસનો
રોગ બન્યો છે.

(૮૮) વડના જાહાડનાં પાંકાં પાતરાં જાલીને રોજ કરવી
અને તેને તલનું તેલ સાથે જલવીને અરસ ઉપર લેપ કરવો.
એ ઓશડ શાયુ પુરુષોએ અનુભવેલું છે. એ પ્રમાણે છે હે છે

રોગનોનામતથાતેનાઉપાય.

૨૧૦

તથામલપણસાફથાએઅનેઅરસનોરોગજાએછે.

(૬૮) ધુમડોલેવો તેનો પ્રકાર - કણકતોલાચાર, હિંગમાસા
જે તથાભીલામાચારજ એત્રણ જનસ એકઠાવાટીનેચુર
ણકરવું. તથાતેહેનો ધુમડોગુદનાદવારમાંલેવો. નેથીઅર
શનોરોગજાએછે. —

(૬૯) ત્તુરાફોહોવાનો કાડોલઈને દરમહીનેએકવારતેકાઠા
ડાએ ગુદદવારસાફધોવું એમકરેછતાંઅરશનોરોગજિત
પેનથતોનજા. વાશતે નેહેને અરશનોરોગથએબોનથી
તેપુરેષેસુધ્યાંઆએઉપાએકરવો નેથીસ્વરીરને સારીરી-
તેસુખથાએછે.

(૭૦) કંપાસનાખાડખાજીનનોમગનતથાલસણતથા-
સાભુષાર તથા હિંગએઓસમત્રાણલઈને બેલીનેગોલી
બોરનેવડીકરવી. સવારેએકતથાસાંનેએકઉંઠાપણી
સાથે ખાવી નેથીઅરસનોરોગમુલસહિતજાએ તથાવા
રેવારે ઉપનતોનથી. એજચીતજાણવું.

અભુરણરોગ.

અભુરણએટલેઅગનીમંદ્યાએત્તૂનેલાગતીનથી.
દુરગંધવાસીઓટકારઆવે તથાઅનનબાજવાએએપ્રમા
ણેથાએ. નેથીશકતીકમીથાએછે. તેઉપરઉપાય.

(૭૧) હિંગફુલવીને તેનીત્તુરીકરવી અનેકઉંચતપ્રમાણે
ત્રણમાસાથીતેછમાસાલગીલઈને તેમાગળીવુંથીઅર
ધોનોલોલાખીનેદીવશમાંબેવારખાવુંતેથીઅભુરણ
મટીનેત્તૂનેલાગશે. એસાધારણઉપાયછે.

(૭૨) આદુપાનોલાથીતેઅરધોનોલો તથામીઠુપાનોલો

આવીને જાણુ હોય તો અભુરણનો નાશ થાય છે.

(૮૩) સુંઠની કડી. સુંઠ છાછ માંસુ ખારે એક તોલો ઘસીને તેહેમાં હીંગ થોડીક નાંખીને મીઠુલાખીને જી શીકાવીને સવારે પીવું. નેથી અભુરણનો નાશ થાય છે.

(૮૪) તાપે સુંદરીનું ઝાડ થાય છે. ને જાળીના ઝાડ ને વડું મીઠુ થાય છે. તેના પાતરાં. સેવતીના પાતરાં સરખા હોય છે. એ ઝાડ કોકણ પ્રાંતમાં ધણેઠે ફાળે હોય છે. તેના પાલ્યા નોરસ સંધ્યા કરવાની આશ મની ત્વરીને પીવો નેથી ઘણા દીવસનુ અભુરણ હોએ તો પણ એક કલાકની અંદર સા-રથાય છે. તથા ત્વજ તતકા સ્વપ્નાગે છે.

(૮૫) નીરગુંડીના ઝાડના પાતરાં નોરસ કાહાડીને તેમાં મીઠુલાખાવીને પીધું છતાં તે ન વાળે તે અભુરણનો નાશ થાય છે. એ જ ચીત જાળું.

(૮૬) ચીતરસનું મૂલ લાવીને સુકવીને ચૂરણ કરીને ગુલા જતા પાણી સાથે એક માસો પીધું તો નેથી નિરરોગી પ્રદી મથાય છે.

અસમજરોગ.

અસમજે ન રોગ એટલે નેહેનો કંઈ સુકાઈ ન્ન છે. અને પીત્ત તથા વાયુ જેણી એક ઠાંથાએ તથા તેહેનો અગ ની વધે છે. તથા તેને ત્વજ ઘણી વાગે છે. તથા અન્ન જાધું હોય તો વાલ ધાતુને પેચવી જાય છે. તેથી ક્ષીણ તથા દુરજલ થઈને હદાચીત મોત મળું પણ થાય છે. તથા અન્ન જાધું તો વીઆ કુલ થાય છે. તથા નાહુવત થાય છે. અને નહીં જાય તો દમ તથા દાહા ઊતપન થાય છે. એ પ્ર-

માણે ત્મસમંજેન રોગ હાથ પગને નજલ્યા કરે છે. પેટ મોંદુધા
એ છે. એ રોગ ઊપર ળિયાય.

૮૧૧ જોરના જીભનો મગન સુમારે અરધો તોત્તો તાહાડા
પાણી માંવાંરીને પીવો નેથી ત્મસમંજેન રોગનોનારાથઈ
ને નેરદાર તથા તે નવાલોથાએ છે.

(૮૨) જાપડીનાથાનના દુધમાં ળિજરાના જાહાડનાહો
ડાંધસીને પીધુંહોયતો ત્મસમંજેન રોગ થાએ છે. તથા શ
રીરનીરોગી થાએ દૂધએકતોલો તથા છોડાં પાતોલોથી તે
અરધોતોલો સુધી માણશના શરીરનું ઠોવત નેઈને લેવું. પ
થાવીગેરે કરવાનું કહી નથી. ત્માહારે અન્ન જાવું નહીં, ઘણું
પાણી પીવું નહીં.

(૮૩) અંજીરાના જીભ છડીને સાફ કરીને તેહે માંગાયનું
દૂધ નથાજાડ લાવીને ખીર કરીને સાંભરે તથા સવારે બે
વોજત લેવું. નેથી ત્મસમંજેન રોગ શારોથાએ છે. અંજી
રાના જીભ એકતોલો તથા દુધ પાસેર એપ માણે લેવું.

(૮૪) તાપડીમુંડેલું ૧ અગર ૨ ઘી સાથે સાંને જાવું નેથી
ત્મસમંજેન રોગ સારોથાએ તથા નહરાગનીને પ્રગર કરે છે
એમાં શંકાય નથી.

અભુરણ તથા ત્મસમંજેન રોગ કહાંકારણથી
થાએ છે. તેહેનો જંઘાકારણો.

કેકયેલાએત્મોતન કરવું, પાણી ઘણું પીવું, મલમૂત
રનોરોધ કરવો, ળિન્નગરો કરવો અને મનસર તથા ત્વંય
કરોધ, તથા કોપ, ત્વોત્મ, તથા શોક, તથા દરીદર પાણુંએ
હેવું અથવા કરવાથી તથા મનમાં આત્મનાથી દેશ્યે.

લું અન્નપચનથતું નથી. એકારણથી અભુરણ તથા ત્વ-
સમંજેનરોગ પેદા થાય છે.

(૮૫) ધાવણા છોડી રાત્રી સુતર લઈને ત્રણ વખત ગાત્રવું-
અને અરધો તોલો પીવું એથી અભુરણ અને ત્વસમંજેન
રોગનો નાશ થાય છે.

(૮૬) અભુરણ અને ત્વસમંજેનરોગથી ઠોઈને એકારા
આવાની થઈને અન્ન પેટમાં રહેતું નહોતો બીલીના-
પત્રાંતથા સુંઠ એને નસતેમાં બીલીના પત્રાં એક તો-
લો તથા સુંઠ અરધો તોલો અને અરધો શેરવાણીના બીને
તેનેનો જાહાડો કરવો. તેનો આઠમો હીસો રહે તારે બીતારી
ને પીવો. એકે માણે સાત દિવસ પીવો. એથી બદ્ધરોગ
મારા થાય છે.

કુરમનારોગની પરીક્ષા.

કુરમનો રોગમાં બે પ્રકાર છે. એક બાહ્યનો કૃમી ત-
થા એક પેટમાં કૃમી પેદા થાય છે. એવા બે છે. બાહ્ય
રનો કૃમી એટલે બુદ્ધિ નથાની બે માથામાં તથા શરીર-
બે પેટ પેદા થાય છે. એ બેમાં ફરીને અભુરણ તથા મેલા પ-
ણથી તથા દુરગંધી થાય છે. તથા તે થયાંથી આંગમાં
ઘવડ તથા ખરૂં તથા ફોડ તથા કોહોડ એ રોગ થાય છે.
તેના બે પ્રકાર.

(૧) માંનણ એક તોલો તથા પારો એક તોલો એને લઈ
ને પરાતમાં અથવા થલીમાં અથવા પોહોલાવાશાણમાં
હાથથી ઘુટવું અને માથામાં ધાળીને ચોલવું અને છા-
ઘડી લગી રાત્રી સુતર પછી સ્નાન કરીને માંયું ધોઈ તા-

જેવું ને ધીસરવેતુ જો મરે છે.

પેટમાં કરમથાએ તેહેને કોઈ નંતું પાડે છે. તેહેના લક્ષણો. તાવ આવે શબ્દનો તથા શરીર સારંગ બદલાએ છે. પેટમાં બુથાગે તથા ઢાતીમાં હુબે તથા અંગગત્વાઈતું ચાહવાગે. અન્નધીપર અશ્વિ હોએ. અવાય નહીં. અતિસાર. એટલે લક્ષણો નહાડો થાએ. ઊલટી થાએ. તરસ લાગે પેટમાંડે શરીર બેવાઈ નરએ. અને શરીર ઊપર શોબે આવે. તથા ખાસ થાએ. એટલા લક્ષણો ઘણુ કરીને હરમથાએ હોય તો થાએ છે. તેહેના ળિપાય.

(૧) વાયવડંગતોલો ૧ લઈને કાઈ ક બારી ક કરવી. અને અરધો શેર પાણી નાંખીને કાહાડો કરી તેનો આઠમો ભાગ કોવત બેઈને બાલકને તથા મોરામાણાને પીવાને આપવો. તેથી કરમનો નાશ થાએ છે.

(૨) ગાયનો દૂધનો લાઝ લઈને એક પીલા ખુંલઈને તેહેને ખીલાએ કરીને કાણું પાડવું દીવાથી બાલવું એટલે તેહેનું તેગ લનીયે પડે તેતે દૂધમાં એક અથવા બે રીપાં પાડવાં તથા તેતે લલાને લુંદૂધ કરમથાએ બારોગીને પીવા આપવું. એવે માણે એક દીવસ માં એક વાર સવારે પાવું. એ પ્રમાણે ત્રણ દીવસ પાવે તો હરમનો રોગનો નાશ થાએ છે.

(૩) મીરફલના મનાએ કનહાડના ફેલ છે. તેહેનું ચુરણ કરીને ગોલમાં એક માસાથી તે ત્રણ માસા સુધી કોવત બેઈને પાએ તો કરમનો રોગ શારો થાએ છે. એમા કઈપણ સંશય નથી. એ જોશડ અમે ઘણાં કાણે અનુભવ લઈને લખેલો છે.

કમલાનોરોગ.

કમલાનેરોગમાં પિત્તકારકપદારથ જાઘાથી થાય છે. તેનાલક્ષણોકુહુંછળી.

કમલોરોગ થયોહોયતો તેમનુષ્યનીઆંખ તથા નોતો તથા આંખડી તથા શરીર તથા મલ તથા મૂતર એ સંઘવા પીવાથાએ છે. તેહેને કમલો કહે છે. તેના ણિપાય.

(૧) બુનીએકયાલ રાક્ષસી ણિપાય એ છે. તેમનુષ્યના ઝાખા હાથના ડાંડા ણિપર તથા ડોકીએ ઝાખ દીએ છે. તેમના પાકીને પદ વેહેવા માંડુએટલે કમલોરોગ ન્નએ.

(૨) કુવારના કાંઠાનારસ કાહાડીને નાકમાંએટી પાંમુ કવાનાર પછી ઊઠીને બેસવું. એટલે કમલો સારો થાએ.

(૩) નુવરનાઝાડની પાતરાનોરસ કાહાડીને નાકમાંમુક ચો એટલે બે દિવસમાં કમલાનોરોગ ન્નએ.

(૪) હીંગપાણીમાં ઘસીને આંખમાં આંભુ હોયતો કમલાનોરોગ સારો થાએ છે.

(૫) ઘૂંસાફેડરીને તેમાંથી કાકરાવીગેરે કાહાડીને થાલીમાંઅથવા તરત્ત્રાણીમાં બાલવો એટલે તેહેનું તેલ ચીકણુ તથા લાલ નીચે પડે છે. તે આંખમાં આંભુ હોયતો કમલો ન્નએ.

(૬) ગધેડાની લીદવાંડીને દહીમાંતેનોરસ કાહાડીને પેદમાંએતોલોપીવાઆપવો. બેથી કમલાનોરોગ ન્નએ.

(૭) ધોલીગાકરણના પાલ્યનારસ કાહાડીને આંખમાં આંભુ છતાં કમલાનોરોગ સારો થાએ. ને નહીં મલેતો

રોગનોનામતથાતેનાળિપાઘ.

૩૫

દારિહલ્લ પાણીમાં ઘસીને આંખમાં આંખ હોયતો કમલો
નજી. અગર ફરફીના અંનન કરીધી હોયતો એરોગ નજી
છે. સમયે કાઠીન નખલેતો આખ સુંઘસીને આંખ છતાંજી
રોગ સારો થાજે છે. એસરવે અંનનો અનુભવ લઈને લાજી
લા છે. એમ સમજવું.

(૮) જુરાંકોહોવાનારસ કાહાડીને નાકમાં મુકવો એથી
નીસચે કમલો નજી છે.

કાસન. - એટલે ખાસ તે પાંચ પ્રકારની છે. વાયુની નિપિ
તની, તથા કફની એવી ત્રણ તરાની તથા ઢાતીના દરદની
તથા ક્ષયરોગની એ બે તરાની મલીને પાંચ તરેની ખાસ થા
જે છે. તેમાં કોઈપણ તરાહની ખાસ થાજેતો તેને તુરત
ઊપાધ કરવો. વારત્તગાડવું નહીં. ઓશાડ કરતાં વારત્તગા
ડેતો તેનું ભેરવધે છે. ને ભુવનો નાશ કરે છે. વાશતે થઈહો
યતો તુરત સંભાલતરાજવી. ખાસ થવાની પેહેલા લક્ષ-
ણો શું થાજેતે, ખોડામાં કાંટા પડે છે, ગલામાં ઘવડ આ
વે તથા ગલું ઓજવાજે, એ લક્ષણો ખાસ થાજાની પેહેલા
થાજે છે.

ઊલટીસાથે ખાસ થાજેતેના લક્ષણો. - ઢાતી,
ઘાંટી, તથા ડોકું પેટ અને વાસો એટલે કે કાળો શૂલ થાજે
છે. દરરોગ ખાસ આવે અને સજદ બદલાય છે. તેના ઊપ-
ર સર્વો ઊપાધ.

(૯) સુંઘ તથા કાલી દરાક્ષ, કાંકડશીંગ, ત્મારંગ મુલ,
એથાર ઓશાડ અરધોતોલો શુમારે વનન લઈને તેનો ફ-
હાડો કરીને આઠમો ભાગ રાખવો. સવારે તથા સાંનરે પા-

તેઓ મધમાં લાગીને દિવસ ત્રણ પીછું હોય તો વાયુની ખાસ
જાણે છે. એ પિત્તમ અનુભવેલું છે. વાયુની ખાસ જીપર અ
ને કળિપાય છે. તે મુકીને એ કન જિપાય દોને લો છે.

પિત્તની ખાસના લક્ષણ. - છાતીમાં દાહ તથા તાવ,
મોઢું ફોરડું થાયે મુખે કડવું થાયે, અંગ પીલું થાયે, મુખ-
માં મોલ આવે તથા સર્વગે દાહ થાયે એ લક્ષણ પિત્તની
ખાસના છે. તે જીપર રાત્રી બાળાં શોડ.

૮૬) અરડૂસો, ગલો, ભુઈરીંગાણી એ ત્રણ નનસો અર
ધોતોલો પ્રમાણે રહીને અરધોરોર પાણી લાગીને તેનો
કાડો કરવો આઠ મોલના ગર હે નારે જિતારવો. ને સવારે ત
થા સાંને પીવો. એટલે એ રોગનો નાસ થાય.

૮૭) શ્રીકણા મુઠા, તથા ભોયરીંગાણી અરધોતોલો લ
ઈને અરધોરોર પાણી લાગીને તેનો આઠ મોલના કાહાડો
ફરીને પીધો છતાં પિત્તના ખાસ ન જાણે.

૮૮) નેઠી મધ, પીપલી મૂલ, પીપલ, દરોઈ, તથા દરાજ
એ એ શરો સમભાગ લઈને ચુરણ કરવું અને ઠોવત નેઈ
ને એક માસાથી તે બે માસા લગી મધમાં લેવું. તેણે ફરી
ને પિત્તની ખાસ ન જાણે છે.

કૃદ્ધસ્વાસનુ લક્ષણ. - મોઢું શ્રીકણું તથા અશકતી,
તથા સર્વશરીર કૃદ્ધ ફરીને ભરેલું, અરધી માથામાં ર
લ એ લક્ષણ થાયે છે. તેના જિપર જિપાય.

૮૯) બેહેડાનુ ચુરણ ધી ઈમાં તલીને પાતરામાં ધાલી
ને બાંધીને બાહેર કપડાં છાણ ફરીને ફરીથી અગ્નીમાં
મુકીને બાફવું. પછી તેમો હોડામાં વારેવાર રાખવું તેથી

કફની ખાસનોનાસથાએ.

(૨) નાગરમોથો, તથા પીપ્પલી એનુ ચુરણ સુમારે એકમા
સો મધમાં પીએતો કફની ખાસ સારી થાએ.

(૩) પીપ્પલીમુલ, જીલી પીપર, મોઠી પીપર, તથા ધીરો
એઓશડી સમત્વાગ લઈને ચુરણ કરવું અને મધમાં લેવું.
તેથી ગુણ થાએ છે.

હાતીના દરદથી બિતપન થતી ખાસની પરીક્ષા - ઘણ
જરૂરી સાથે સંભોગ કરવાથી નિષળું બિધના થી નિષળા થા
લવાથી, કુશની જાલુ કરવાથી, ઘોડે તથા હાથી એઓને
એકદમ આવરવાથી, એવીગેરે કારણોથી નાકો વતી પુર
ષોનો બિહલતો વાયુ હાતીમાં ખેસીને ખાસ બિપન્ન થ
છે. તેને નોલક્ષણ સુકી ખાસ, જગર મોહોડામાંથી બોહો
ઈવાલું તથા કફવાલું થુક પડે, ગલ્લામાં વેદના થાએ. જાં
સ આવતાં આવતાં. હાતી ફારીબ્રએ એ પ્રમાણે થાય ત
થા સંતોષ થાએ છે. તેનાળિપાઘ

(૪) હારડાની છોલ લઈને તેને નું ચુરણ કરીને જરડૂ સા
નારસમાં એક બેયાર ત્વીવવીને સુકાયાં પછી માણશ
નું કોવત્ત બેઈને તે ચુરણ એકમાસો તથા મધ માસા રુજો
તથા સાકર પાતોલો તથા ઘીઈતોલો પા એ પ્રમાણે લ
ઈને એક હા ફરીને ચાટણ આપવું. તેણે ફરી બિરક્ષતકા
સારોગ ન્નએ.

(૫) પીપરે તથા મોલ એ સમત્વાગ લઈને તેનું વનન કરવું
અને તેથી અઠગણ પાણી નાખવું અને કાઢાડો ફરીને તેમા
થી આઠમોત્વાગ લઈને તેમાથી નાખીને પાણી જાલીને.

ઘીઈશેષરત્યાપેછી ઊતારી મુકું. તથા જોક માસો સવારે-
તથા જોક માસો સાંને પીવું તેણેકરીને ઊરક્ષત કાસરોગ
નશો જોમાં સંશોય નહીં.

(૮૨) સોનબેલના નહાડની છાત વનન તોલાગુ તથા લી
લીહોજોતો વનન તોલાગુ લઈને અરધોશોર પાણી ત્યા
ખીને કાડોકરીને તેનો આઠમોભાગ સવારે તથા સાંનેરે પી
વો. તેણેકરીને ઊરક્ષત કાસરોગ સારોથાજો.

પાંચમોકાસ જોસન્નીપાતથયાથી થાજોછે. તેજીપ
રજીપાય પેણ ઘણાછે. જોજીપાયો હોઈનતની ખાસથજો
લીહોય તોપણ ખચીતગુણ થાજોછે.

(૮૩) મધ તથા સાકર અરધો અરધોતોલોલઈને તેમાં
કાલામરીનાચુરણ વનન જોક માસો મેલવીને પીધુંછતાં
ખચીતગુણ આપેછે.

હીકવા(જાંકડી)નીપરીક્ષા.

જોરોગ દરેપીવાથીં ત્તારે અન્ન ખાધાથીં તથા શુ
કુ અન્ન અને થંગપેદારથ ખાધાથી તથા તાહાડે પાણી
જોનાહાવાથીં દુરજોહેલી અસ્તીસાથે સંભોગ કરવા-
થીં તથા ધુમ્રપાન જોટલે ગાંને તથા તખાજુ પીવાથી ત
થાતેગરમચીન મેલવીને કરવાથીં જોહેવા કારણેથીં અ
ગરજંધરાંખ્યાથીં મનુષ્યને અટકડીનોરોગ થાજોછે. જો
રોગ પાંચ તરાહનોછે. જોઅરકડી ભુવપણલીજોછે. વા
શને જોનીજીપર જીપાય વેહેલોકરવો તો ભુવને ધીન ઘણી
નહીથતાં રોગ સારોથાજોછે.

(૮૪) શેકઠાનામૂલનોરસ કાહાડીને માણશનું બલ્લાબલ

નેઈને પાતોલાથી તે એક તોલા સુધી પીવું. તેણે કરીને એ રોગ શાન્ત થાય છે.

(૧૨) કાસીદાના પાતરાનો રસ કાઢાડીને પાછો છતાં અટક ડીઆવા કરે તે બંધ થાય છે એ આપવાનું વળ ન ઊપર લખેલાં પ્રમાણે જ છે.

(૧૩) બાલહરડે અને સુંઠ અને એક તોલો પરમાણે લઈને અરધો સેર તેમાં પાણી નાંખીને કાઢાડો કરીને પીધો છતાં અટક ડી બંધ થાય છે.

(૧૪) નાગર મોથાના બીજ લઈને તેથી આઠ ઘણું પાણી નાંખીને તેમાં ભીન વડું. અને તે પાણી ગાલીને કાઢાડો કરીને સુમારે ચાર તોલો વારે વારે પીધું હોય તો તેણે કરીને હવે ડી બંધ થાય છે એમાં સંશય નથી.

(૧૫) ફરકડીનું ચૂરણ કરીને મધની સાથે પીવું. તેણે કરીને અટક ડી તરત બંધ થાય છે.

(૧૬) બકરીના દૂધમાં સુંઠ નાંખીને ઊકાલવું તેનું પ્રમાણ પાસેર દૂધમાં અરધો તોલો સુંઠ નાંખવી. એ પરમાણે કરીને પીવું તેથી અટક ડી બંધ થાય છે.

(૧૭) મોરના પીડાં બાલીને તેની રાજ કરીને અને તેની સમ ભાગ પીપેર નાંખીને મધની સાથે વારે વારે ચાર વા આપવું એ પ્રમાણે ઊપાય કરી આથી અટક ડી બંધ થાય છે.

(૧૮) અડદ તથા હલદ સમ ભાગ લઈને ચૂરણ કરવું અને તેમાં સેણા કાપીને નાંખવી તેથી અટક ડી બંધ થાય છે.

(૧૯) અરબીના થાનના દૂધમાં બાલ સુકેડ ઘસીને સુંઘવું તેથી અટક ડી બંધ થાય છે.

વેહેવારોપયોગીવૈદકસંગ્રહ.

૧૬૦) અદ્ય તથા ઈધ એની યીને કોઈના ઘગઘગતાં ગિપ
રસેડીને તેનું ચૂરણ કરીને બાફેલી ધોલતાં અદ્યકડી જંધયા-
એ એપેરમાળે ઊપાય કરેતો રોગી સારો થાએ એમાં સંશ-
ય નહીં નીશાયે ન સારો થાએ.

સ્વાસરોગ.

સ્વાસરોગ વૈદકશાસ્ત્રમાં પાંચ પ્રકારનો કહેલો છે. તથા
તેની પરીક્ષાપણ બુદ્ધિ બુદ્ધિ કહેલી છે. આપુશતકમાં અમો
એએ કનઝોશડ કહેલું છે. એએ શડ પાંચ તરે હતા. સ્વાસરો
ગ પેરમાલેશે. સ્વાસરોગ થવા આગાળી આવી તરેના પીલો
થાએ છે. છાતીમાં પીડા, પેરમાં શૂલ, પેટ ચડે જંધે કુજા અર-
કડાઈ ન્હાએ સ્વાસળિંચો ચાલે મલમૂતર જંધયામાંડે એએ
સ્વાસનાલક્ષણો છે. તે પેર ઊપાય.

૧૬૧) સુંઠ તથા પીપેર સમત્તળ લઈને ચૂરણ કરવું તથા સુમારે
જે માસા ઊના પાણી સાથે પીવું તો સ્વાસ સારો ન્હાએ.

૧૬૨) આરંગ મૂલની છાલ તથા સુંઠ સમત્તળ લઈને ચૂરણ
કરવું અને આંદાના રસમાં જેએ માસા નાખીને પીવું તેથી
સ્વાસ રહી ન્હાએ અને સારો થાએ.

૧૬૩) આંદાનો રસ એક તીલો તથા અધ એક તો બોએએક
ઠાંકરીને એક પોહોર ના અંતરે જેવજત પીવું. એ તરે હથીંકી
ધુંલતાં મોઠો કહણ સ્વાસ થએલો હોએતો એપણ સારો-
થાએ છે.

૧૬૪) અડુચના પીંડા પાતરાનો રસ કહાડવો. કદાપી પાહા
પાતરાં ન મલેલો ઘરડાં પાનમાં પણ આળવાં અને તેનો રસ ન
કાહાડવો અને તેમાં ગાયબુ માંજણ નાખીને ઊંડાલવું તો

રોગનુનામતથાતેણિપરણિપાય.

૪૩

તલવંગ અને કુપુર તથા મરીકાલા સુખારે તેમાં મેલવવું અને શી
ખરણી ફેરવે. તેનહાનાથમજ્જોત્તરીને ત્રણ ત્રણ ઘડી એ પી
ધું છતાં મોઢે હોડામાં સ્વાદુ જાવે તથા કઠિબલગુણ થતો નથી
એ જેથી તસમનવું.

(૮૫) ગોલ એક ત્રાગ તથા તેથી ખમ્ભોમધ અને ગોલથી
ચાર ઘણી કાંભુ એલઈને તે જો સરવે એ કાંકરી રીડાં વાસ
ણ માદીના વાસણમાં ત્રીને મોડું જાંઘવું અને તેને જુવારના
નરીના દાણાના ટગલામાં ત્રણ દીવસ ડારી મુકવું તથા સવા
રે તથા સાંતે તોલા લોપ્રમાણે પીવું એથી અરૂચીરોગનો નાશ
થાએ. એમાં સંશય નહીં.

(૮૬) હાડમ અને મધ એક કાંકરીને જાધું છતાં સવાદસારો
આવે છે. તથા અરૂચીબને છે. એમાં સંશય નહીં.

(૮૭) હાડમનારસમાં વાયવડેંગના ચૂરણ કરી મેલવીને
મોડામાં રાખવું તેથી રૂચી અને નિપરથયા વીનારે હેનહીં.

છદ્દીરોગ એટલે જો કારા.

છદ્દીરોગ એટલે જો કારા આઘ્યાંન કરે તે રોગ. એ રોગ પે
ટમાં અભુરણ વીગેરે વીકાર થઈને થાએ છે. જોટકાર આવ
તા નથી. જો કાજ જો કાજે. એ પરમાણે થાએ, મોહમાર્ચી
ખરિષી ન છુટે ખારી મોલ આવે, તથા પાણી ખિપર અરૂચી થા
એ તથા હાતી અને ડોકી અને વાંર મોઢું જે છે. ખાસ આવે.
ઘાતું જે સીબને, શરીરમાં શોએ કરીને કે તેમ થાએ અને.
ઘણાં સંકાપીં જો ફે અને હેવા રોગને કોઈવાંતી રોગ તથા જો
કારી ફેરવે. તેણિપરણિપાય.

(૮૮) સીધવ તથા ઘીઈ એ જોને મેલવીને સુખારે એક તો.

બેહેવારોપયોગીચૈદકસંગ્રહ.

લાથીતેજેતોલાસુધીપીવુંએથીવાપુથીથએલીઓઠારી
જંઘયાએ. એજચીતસમનવું.

(૮૨) સુમારેનવરાંકગાઈનુંદૂધતથાપાણીએકઠાંકરીને
તેમાંમીઠુંનાંજીનેપીવું. એથીઓઠારીજંઘયાએ.

પીત્તથીથએલીઓઠારી. - એથીતરપાણીપીવા-
નીઘણીલાગેછે. તથાઆંખમાંઆગજલેલાકીનાલક્ષણો
ઓઠારીનાબેહેવાનથાએછે. તેણિપરણિપાચ.

(૮૩) દરોઈનોરસ સુમારેતોલોએકસળીનેચોખાનાઘોણ
માંએલવીનેએકદીવસમાંજેવજતપીવુંએટલેપીત્તથીથ
એલાઓઠારીસારાથાએ. જેનોશ્વનુભવલઈનેતોફોની
આગલપેસીધકરુંછળિ.

(૮૪) પિત્તપાપડાંનોકાઠોકરીનેતેમાંમધનાંજીનેતેનોએક
ત્પેલોકાગેલેવો. અનેએકતોલોમધએમજેતોલાલઈને
સવારેતથાસાંનેચીકું. એથીપિત્તથીથએલોઓઠારીસા-
રીથાએછે.

(૮૫) ત્માતનીઆપીસળીનેતેનોલોટકરીનેચોડુંપાણીના
ખીનેતેમાંમધતથાધીઈ. એકએચરોમેળવીનેચરવાતથા
દવુંએથીવાંતીજંઘયાએ.

કુફથીથતાઓઠારી. - એથીઆંખમાંપતથામોઢુ
ગલચટુતથાચીકણુંતથાકીણસાથેઓડેછે. તેનાગિપ-
રસારાગિપાચ.

(૮૬) કાકડરિંગતથાધમાસોએનુંસમઆપચુરણકરી
નેમધનીસાથેચારવુંએથીકફનીઓઠારીજંઘયાએ.

(૮૭) લાલઓખાનોત્માતતથાગાજનુદ્ધિતથાખાંડ,

રોગ નુબા મત થાતે જી પર જી પાય.

૪૧

રપછી અરડાં જોડાં અને આમલાં એ સમત્તાગ લઈને ચુરણ કરવું. એ ચુરણ એક માસ થીતે બે માસ સુધી તેમાં નાજીને રોગીને પાવું છતાં કોઈ પણ તરે નો અને પલાવર શબો નુનો રોગ હોએ તો પણ નહીં એ માં સંશય નથી.

(૮૫) ત્તોય વેંગળી તથા લુરે તથા આમલાં એ બે પાણીને સમત્તાગ લઈને ચુરણ કરવું અને એક માસ સુધી મંદ માં પીવું. એ થી સ્વાસ રોગ નહીં.

(૮૬) કંરોલાનો મીઠુ એક વાલ થીતે બે વાલ લગી લઈને તેમાં ગોલ મેલવીને ખાવો એ થી સ્વાસ રોગ નહીં એ છે. એનો ઘણો અનુભવ કરેલો છે.

(૮૭) ત્તોય વેંગળી ચલન તોલા શુ લઈને અરધો શેર પાણી નાજીને કાઠાડો ફરીને તેમાં થી આઠ મોત્તાગ રાજીને તેમાં પી પરનું ચુરણ નાજીને પીવું એ થી સંપુરણ સ્વાસ રોગનો નાશ થાય એ છે. એમ સમજવું.

સ્વરત્નેદ એટલે ઘાટું બેસે છે તે

જે હેનું ઘાટું એટલે હોએ તો ત્તોતન કરાં પછી ધીઈ તથા મરીની ત્રુકી એઓ મેલવીને સાન દિવસ ખાવી. ને થી ઘાટું બેસી ગયું હોય તો જીજાલે છે.

(૮૮) ધીઈ તથા ત્તાત એ બે પદારથ એક ઠાં ફરી તેમાં ગોલ નાજીને ત્તોતન કરવું તે થી તે જી પર જીનું પાણી પીવું એ થી ઘાટું સા રૂ જીજાલે.

(૮૯) ત્તાંગરાનો રસ તથા ધીઈ એક ઠાં ફરીને જી કાલેબું તથા રસ બલ્યા પછી થુલાળી પાથી જીતારીને મેદીઈ ખાવું એ થી અવાજ બેસે.

(૮૨) બેડાં તથા પીપેર તથા સ્ત્રીધવ એનું ચુરણ કરીને કાંભુ-
માંના ખીને પીવું એથી ઘાંટું બેડે લુહોયતો સાર થાય છે.

અરૂચીનો રોગ.

મોહોઠામાં અન્ન ખાધું હોયતો ધાતું સવાદ લાગે નહીં.
એવો ને રોગ તેને અરૂચી કહે છે.

અન્નનું સમરણ તથા સ્પર્શ તથા દરશન થઈ હોય તે
મનને કંટાલો આવે. તે રોગને અરૂચી રોગ એરી તે કહે છે. આ
ને તાવ આવેલા માણસને અરૂચી થઈ હોયતો અસાધ્ય સ-
મન થો. એટલે સારો ન થાય એમ સમજવું. અરૂચી રોગ થ-
વાનું કારણ વાળિ પિત્ત, સન્નિપાત, ત્રય શોક તથા અતિ-
લોભ તથા ક્રોધ એ કારણથી. અરૂચી ણિત પેન થાય છે. તે
નાળિપર ણિપાય.

(૮૧) ચોખાની પેન તેમાં સીદું વધારે નાખીને ખારી કરવી.
અને તેણે કરી ઢોગલા કરવા. તેથી મોહોડુચી ફળું થએલું હો-
ય તે સાર થાય છે. અને મોઠામાં સીદાસ આવે.

(૮૨) કરંબ આનાભુ હાડ નું પાણી ઘાંતણ લઈ તેણે કરી ઘાં
તઘસીને એમાં લોનેલી પેન પરમાણે પેન કરીને ડોગલાડ
રીના ખવા. એથી મોહોડુચી ફળું મરી જાય છે.

(૮૩) પાકી આમલીના ડાપાણે માંચો લીને તેનું પાણી કર-
વું. તથા તેમાં એલચી તથા લવંગ મરી તથા કપુર થોડું થોડું
ચોલવું ને તે પનું થોડું થોડું મોહોમાં રાખવું તેથી મોહોડે ખા-
વાની રૂચી આવે.

(૮૪) ગાએનું દુધ તથા લેંસનું દહીં એ એ સમભાગ લઈને
એક હુકરી મેલવીને ચરાતર ગાલ કરવું તરપછી એલચી તથા

રોગનુનામતથાતેનાગિપગિપાય.

૨૭

નુંકુંડુનુંલગે. પરીની તથામનને તથાઈંદીઆને મોહયાએ
ગિંધજાવેનહીં. એહેવાંલક્ષણ ફીફરાના રોગના થાએછે.
તેમધેત્રણ પ્રકારના ફીફરાના રોગ છે. તેનીચે લખેઆ
પ્રમાણે.

વાયુનું ફીફરું - તેનાલક્ષણો શરીરધુને હાંત કડકડાવે.
મોઝામાં ફીફરાઆવે. તથા સ્વાસો સ્વાસ મોઝેથી આવે તથા
લાલ તથા કાલો શરીરનો રંગ થાએ. અને વાયુના ફીફરા
નો રોગ કહેછે.

પિત્તથીયતું ફીફરું - તેનાલક્ષણો. મોઝામાંથી પીતુડી
જાવે. હાથ તથા પેગ, આંખ તથા મુંજ, એઓ પેલા પીત
લાથાએછે. તથા નેપુડે પનીઆંખ આગ લલાલ તથા પી.
લા એવા રૂપો હોજાએછે. અને ઈચ્છા તથા ગરમ વાયુ તથા
સ્વાસ થાએ. એવા પેલાલક્ષણો થાએછે.

કફથીયતું ફીફરું - તેનાલક્ષણો. - મોહો માથી
રોલું ફીફરા તથા લાલ પેડે. હાથ તથા પેગ, તથા મોડુ તથા
આંખ ધોલા થાએ અને રોગીનું શરીર ઘણુ તાહાડું થાએ. અને
નેરવાગિત્તાં થાએ. એહેવાં લક્ષણો કફના ફીફરાના રોગ
ના થાએછે.

**સરવે પ્રકારના ફીફરાના રોગો ગિપર સ્નેહે તો
ગિપાય.**

(૧) વેખડનું ચૂરણ કરવું અને તેને વસ્ત્રગાલડરીને દરરો
જ ત્રણ માસ સવાર તથા સાંજે દૂધ માં પીવું અને દુધલા
તજાવો. બીજું કઈ બાબું નહીં. અને પાણીની લડુલ પી
વું નહીં એ પ્રમાણે દીવસ ૩૦ કરેતો ફીફરજ્યોસ તે રાગડી

કારનો શારીર્યાજ્ઞે એમાં સંશય નથી.

(૨) નાગરમોથાનું પુરણ ગાય તથા પોષકાનો એકરંગ હોય તે ગાયના દૂધમાં સાત દીવશ શવારે તથા માંનરે રોગી પુરૂષ પીએ તેનો એ રોગ સારો થાય છે.

(૩) કોહોલાના નાગરના રસમાં નેત્રીમધ ઘસીને પીવું સુંઘવું એથી ફીફરાનો રોગ સારો થાય છે. કોહોલાના નાગરનો રસ તોલા ૨૦ તથા નેત્રીમધ અરધો તોલો એ પ્રમાણે લેવું તેથી એ રોગ શારો થશે.

(૪) નીરગુંડીના પાલાનો રસમાં જાંબોડ ઘસીને નાસલે વો એથી ફીફરાંવાલો પુરૂષ સારો થાય છે અને ફેરીથી ફીફરાનો રોગ થાય છે નહીં.

(૫) રાજે નેહેને કોકણામાં ઠાંગ ફેરે છે. તેને ગુનરાતીમાં ઠાંગ ફેરે છે. તે રાત્રી તથા કવંડા ફેલવું ચુરણ એજેનેવ સ્ત્રગાલ કરીને તેનો નાસલે વો. એથી ફીફરું મટે.

બ્રાહ્મકનો ફીફરાનો રોગ.

નાહાનું બ્રાહ્મક એટલે ત્રણ દીવસથી તે બાર દીવસ ની અંદરના બ્રાહ્મકને તહાડ તથા પુનરી આવી હોય એ વેજંડનું ચુરણ કરીને વસ્ત્રગાલ કરવું શરીરને લગાડવું તથા થોડું ઘીના પાણીમાં વેજંડનું ચુરણ શીંતવીને છાતી પર તથા માથા પર લેપ કરવો. તેથી તાગ્રાજાવતી બંધ થાય છે. હવે એક માસનું તથા તેથી વધારે ત્રણ વરસની અંદરના બ્રાહ્મકને તાહા તથા કંપ થયો હોય તો તે પર બીધાય. - બ્રાહ્મીનું પાલો યનન તોલા ૨૦ તથા વાંગન-ગણુ એકરોને ખેલવીને એક શીર પાણીના બીને કાઢાડો કર.

રોગનુનામતથાતેજીપરજીપાંચ.

૪૫

એજોલઈને ખેલવીને જોનન કરવું એથીજીલરી જંધયા
એછે. એજનુલવેલુંછે.

(૮૬) જલરીનાઝાહાડની છાલતેનો કાહાડોઠરવો તેની
છાલતોલ્યોજી તેમાં જરધોસેર પાણીનાજીને કાહાડોઠરવો
તેનોઝાહમોલ્લાગરાંજવો. તેમાંમધનાજીને પીવો તેજોઠ
રીને તે કોઈપ્રકારનીજીલરી થઈ હોજે તો સારી થશે. કદા
પીજીલ્લીનાછાલનમલેતો ગણો તેનપરમાણેલેવી એજો
થીપણકામથાજે.

(૮૭) સાતુનાસોર દાડેમનારસમાંખેલવીમધનાજીનેઆ
ટણકરવું અને વારેવારે પીવાને આજેવું. તેથીજીલ્લીસારી
થાજે. એમાંસંરાંજનથી.

(૮૮) મંદનનુંતેલ એકતોલોલઈને તેમાંજાંચવાનોરસ
ખેલવીને એકદીપસમાંજેવંજતપીવા. આજેવું એથીજીલ
રીજંધયાજે. એમાંસંશાંજનથી.

(૮૯) વેજંડકાંજીસાથીધીધુંછતાંજીલરી જંધયાજે.

(૯૦) જીનેરોતથાજાંદુ તથાનંબુડીનાઝાડનોપાલોલા
વીને વનનતોલાચણાલઈ જરધોસેર પાણીનાજીને તેનો
ઝાહમોલ્લાગ કાહાડો કરીને પીધોછતાંજીલરી જંધયા.
એછે. એમાંસંશાયજી.

(૯૧) ડેવજાનહાડનો કાંધો કાહાડીને તેનોરસકાહાડવો
એએકતોલ્યાથીતે દોડતોલાસુધી. તેરસલઈનેમધસમ-
ત્વાગનાજીને પીવો. એથીજીલરી જંધયાજે.

(૯૨) પીતાંજરનો કરકોલઈને તેમાંજીરેનાજીને તેનેઝા
ગથીસજગાવીને નાકમાંજેવવો. તથાધુમાડોજેવો એથી

ગિલરીસારીયાએ.

ગિનમાદરોગ.

ગિનમાદરોગએટલેબુધીનેત્ત્રાંતીયાએ, ચીત્તચંચ-
લયાએ. આંખેનીનજરવાદુલયાએ. અધીરાઈગિપનેન
દારેબોલે તથા અંતઃકરણમાંતથામનમાંડાંઈવીચારગિપ
નતાનથી એવાલક્ષણને ચીત્તત્ત્વમરોગકેહેછે. હવેકે
થીબુધીત્ત્રાંતિયાએ તારે અરચીગિપેરપ્રીતીઘણીથા.
એછે. તથાનબોચાવે. વાયુથીબુધીનેત્ત્રાંતિયાએતો
ગાવુંહસવું, મનમાંહસવુંએવુંથાએછે. પીત્તથીગિનમાદ
થએલોહોયતો કરોધીતથાવશતરનીત્યાગીએવોલ
ક્ષણોએમાંવધારેહોયછે. બાહીનાલેલએલાછે તેનપ્ર-
માણેલક્ષણોચિત્તત્ત્વમરોગનાછે. તેગિપેરગિપાચ.

(૧૬) સરસવતુંતેલનુંઅંનન કરવુંતથાબેટીમાંનાકમાં
મુકવાએથીગિનમાદજાએ.

(૧૭) સરસવ તથા કરબુઆનાંબીન એજધાંઅરધો
અરધોતોલોલઈનેમધતથાધીઈમાંમેલવીનેપીવુંતે
થીગિનમાદરોગનોનાશથાએ નેબુધીસ્થીર અનેકેડાં
લેજેશશે.

અપેસ્મારોગએટલેફીફ્ફરનોરોગ.

એરોગથયાહતાંતેનાદારણોચીન્હોએવાથાએછે
કેઅંધારામાંપડયોહોય એવુંતેનેલાગે આંખેવીકારથાએ
હાથપેગગલાઈનાએ. અનેકંપછુટે. શરીરકંપવામડેઈકા
દનરહે. ભુલપડે, જ્ઞાનપેણનતુંરહે. એવોનેગ્રાધીતેનેફીફ્ફ
કેહેછે. તેનાલક્ષણો. છાતીમાંકંપ નથાસરવેકેકાણેશુ.

રોગનુનામતથાતેગિપરગિપાય.

૨૮

વો અને લવઠાંડ પાણી રહેતારે ફીફરાવાલા બાલકને એકએ કચમચોત્રણત્રણ ફલાહે પાવું.

(૨) ઓદી હરડેના બીના પાણીમાં ઘસીને સ્કમારે પાતો લોપી વાજા પેવું. નેથી ફીફરાવાલો રોગ ત્રણ દીવસમાં નીરાચ અને ન્ન અને શિવા અને એક નવો કાહડે લોગિપા અને મગન દસ નોયર સાત પડવાની વેજતે નમીનમાંથી લાલ કીઠંગીત પન યા અને છે. તેને હિંદુસ્થાની લાખામાં મીર ન્ન બીરોદી કહે છે. તથા કોકેલા પ્રાતમાં મૃગ સીઠા અને એકારે કહે છે. ત્યાં ગાંધીની દુકાન મેઘે ચાલામ લે છે. અને કોઈલોકો સંગરો કરી રાખે છે. તે કાટાલ ઈને નાગવેલીના પાનનું બીડું કરીને તેમાં નોસો પા રીઠાથો લવંગ બાયકેલ, નવતરી એશરબેમુડીને એક સુકો કીડો મુકવો અને ચાવીને રસ કાઢીને બાલકને તે રસ પે વો તેથી કંપાણી તાણાવગરે ન્ન અને અને બાલક હોશી આર થા અને ગિપા અને અમોને રાવલ હાદુર ગોપાલ રાવ હરીદેશ મુજે પારનેથી મલેલો છે. તથા એના અનભાસ ઘણે કેકાણે કરીને અનુભવ કીધેલો છે. તો બાલકને વાયુના નોરથી આં કડી આવે. તેને એનો અનભાસ કરી નેવો. અથવા દાકતર પોકો અને પેણ પોતાની ખાતરી કરી લીધેલી છે. એ ઘણું ફા યદા કારક છે.

(૩) બીનેગિપાય કાલાતુલસીનો પાલો લાવીને રસ કાઢી ને. તેમાં સમલગ મધન બેજીને તેમાં ફસતુરી મેલવીને તેનું ચાટણ કરવું. ને બાલકને આંકડી આપે તેને ચરાડવું. ને થી ફીફરાવાલા છે.

(૪) એરોગિપર એક ફીફરે એ હેવાગિપાય શોધી કાઢી

છેડે સારિં ઘોઠીલું વસ્ત્ર સપૈત લઈને તેમાં કડના જો હોઈ માં-
 ત્તી નવવું. અને તે સુગંધું સુગ્રાયા પછી તે હેનો કાઢાડો અગર દી-
 વેટ કરવી. અને તે બાલીને તેનો ધૂમાડો નાકમાં સેવો એથી ફી-
 ફરાનો રોગ સારો થાએ. ને હેને આંડડી જાર દીવસની અંદર-
 ખાવે છે. તે હેનું કાસણ એવું કે માતાએ ગર્ભધારણ કર્યો હોય
 સારે આંબલી વીગેરે જારો પદાર્થ જાંઘાથી તથા તાહાડે પા-
 રીએ નાહાયાથી તથા હાંધી વધારે જાવાથી એ વીગેરે તાહા-
 ડીથી ને જાવાથી પ્રસુત થયા પછી તેના છોકરાને તાડા આ-
 વે છે. વાશતે એ બુદ્ધે માતા થાએ તારે ણિ પર લાએ લી થી ને જાવી
 નહીં. તથા અગરણ કરવું નહીં. તથા થોડી મેહેનત કરતા નવું
 એ રસે થોડું ચાલવું. તથા હામ ધંધો થોડો થોડો કરતા નવું.
 એથી જાલકુળિપને તે વારે તે હેને ફી ફરાનો રોગ તથા આંડ-
 ડીનો રોગ થાએ નહીં.

૮૨) બીને ણિ પાએ. એક આલકું ધરમના નતી એ એમ કહેલું.
 છેડે રચી બેલુ વેહોય ત્યારે જંધુકનો તથા તોપનો આવાળ એકા
 એક સાંત્તલ વાથી એક ઘમ થોડે છે. તથા અચંડરવાત સાંત્ત-
 લીને પેરમાં ત્વચ ણિ પેલુ જો હોય તો તાર પેછી જાલક આવા
 પછી તેના છોકરાને આંડડીઓ આવે છે. વાશતે બીજી વની
 માતાએ એ વાતથી દૂર રહેવું ને ઈએ. એવું કરી આથી ફી
 ફરાનો રોગ ણિ પેલ નથી. અગર કોઈને એ ણિ પાયથી નગુણ
 પડે તો નેને ફી ફરાનો રોગ થાએ છે. તે જાલકને ગરમ પાણી-
 કડીને ઘાંડડાની પીપમાં તથા પ્રાંટીની કોઠીમાં પાણી લાંબી
 ને બેસાડવું. તો એથી તો સાણ તથા આંડડી જંધુ થાએ છે. ત-
 થાને ણિનું પાણી સરીને સોસે એવું કરવું. તથા લાકડાનું વા

રોગનુનામતથાતેજીપરજીપાપ.

૫૧

સણ નમતે તો તાંબાનું લેવું પણ જીંધાતું લેવું નહીં.

કોઠામાંથી જોતો વાયુ.

પેટમાં વાયુ થયો હોય તો મત્ત મૂત્રાનો અવરોધ થાય છે તથા અંડ વદિ, અરસ, તથા ગોલાનો આનર, પાસાની શૂ-
લ્ષ અને રોગ જિત પેન થાય છે.

પેટના કોઠામાં વાયુ કુદતી ન ગાય છે તે કુંડળી
આ માશાય, પડવાશાય, અગન્યાશાય અને મૂત્રાશાય તથા
શિંધીરાશાય તથા હૃદય પેટ અને ઘડપણે એટલે કે કાળે અ-
નુરણાદિ વીઝાર થઈને રહાછતાં પેટના કોઠામાં વાયુ થયો
હોય તો તેને કોઈ નત વાયુ થયો. એમ સમજવું. અને તે જીરુ
વેહેલો જીપાય કરવો.

(૮૧) વાળી જીપર દૂધ પીવું. અને પેટે લોની યમ. દરોન દૂધ પી
વાળી કોઠામાં વાયુ રહેતો નહીં. ને માણશને દૂધ પચતું નહો
ય તેણે પાસે દૂધમાં જીંધી જીપર ત્રણ એ પ્રમાણે ભેટવું દૂધ-
પીવાં અને તેટલી પીપેર નાંખીને સીઝવવું. તાર પછી તે માણી
પીપર કાઢાડી નાંખીને તે દૂધ તાહાડું કરીને પીવું. તે જ કોઠા
માં વાયુ સારો થાય.

(૮૨) કોઠામાં વાયુ થયો હોય તો મત્ત સાદુ થવાનો જીપાય
કરવો. તે સહન થાય અને એ વીરીતે કરવો.

હવે વાયુના અરથી નેહેનું સરીર ખેંચાઈ નતું હોય તથા
સરવે સાંધા અર હીંપીયા હોય તે જીપર જીપાય. પીલો કો
રાંતો તથા તે લીંબો હેવારા, તથા સુંઠ અને એક તોલો લઈને
થોડી કવારીને એક શેર પાણી નાંખીને કહારો કરવો અને
તેનો આઠ મોલ્ત ગરો નવો. તે સવારે તથા સાંજે એ વખતે

રોગનું નામ તથા તે ઊંચી પાણી.

તપીવો તેથી સરીર માનો વાયુ નથીને સરવે સાંધા છૂટે છે. એ માં સંશય નહીં.

(૧) દેવદાર તથા સુંઠ એ જો સમત્વાગ લઈને ત્રણ માસા ઊંચા પાણી માં નાખીને પીવું એથી કોઠા માનો વાયુ સારો થાય છે. તથા ઢાંતીનો વાયુ હટે અને તેઠે કાળો વાયુ થયો હોય તો થોડું થોડું દુઝવામાંડે તથા તેથી માણશને વેહેમ અને ક ના રાંઘિત પન થાય વાશતે એ જો શધો કેહેલાં છે તે વેહેલાન કરવા. એથી વાયુ નો નાશ થાય છે.

(૨) ગલો તથા મરી એનો ચુરણ ઊંચા પાણી માં નાખીને પીવું એથી છાતી માનો વાયુ શારો થાય છે.

(૩) અરિથિગત વાયુ એટલે હાડકાં લગી પોંચેલો વાયુ એથી સરવે હાડકાં તથા શરીરના ભાગના કેટલાક હાડકાં તથા હાથની આંગળીના ટેરવાં તથા સંધી એઠે કાળો દુઝ કરે છે. તથા ઘિંધ આવતી નથી. તથા નાકો વત કરે છે. એવી તરેના લક્ષણો થાય છે. ને ઊપર એક ન તેલનો અનુભવી ક ઊંચા પાણી કહું છું.

કેવડો ચીકણો, તથા મોઢા ચીકણા એનો રસ કાઢીને તેમાં તેલનો તેલ સીધ કરવું. તથા ભાતના ડુશકાનું પાણી એ ત્રણ એકઠા કરીને ચુલાપીપર મુકવું. એથી ડુશકાનું પાણી તથા રસ બની નથીને તેલ રહે તેને ભરીને મસાલવાથી સાંધાનો વાયુ ન્યથ છે.

એનું પરીમાણ સંધિગત વાયુ થયો હોય તો ઠડવા વુંદા વનના મુલ અને નાની પીપેર એ બેથી સમત્વાગ લઈને ચુરણ કરવું. તથા દરરોજ એક તોલો ખાવું. એટલે સંધિ

ગત વાયુ સારો થાએ છે. એમાં સંશય નથી.

નૃણારોગ એટલે વારે વારે તરસ લાગે તે રોગ.

ને માણસને વારે વારે પાણી પીધું છતાં તરસ છીપતી નથી તેને નૃણારોગ કહે છે. તેની પરિપાચ.

(૧) કોષ્ટ તથા કોલીબન, તથા કાસીદાનુ મુલ તથા ને-
ઠીમધ એ પાણીમાં જે તોલો ઘસીને પીધું હોય તો એથી તરસ
વારે વાર લાગતો નથી.

(૨) ચડના નહાડની મુલીના દોમલ ફૂપાં તથા બાલ હર-
ડે તથા પીપેર તથા ને ઠીમધ એનું ચારણ કરાવું. એથી તર-
સ છીપે છે.

(૩) ત્માતની ઘાણી પાણીમાં નાખીને તે પાણીની મે બા-
લવું. અને તા હાડું કરીને પીવા આપવું. એથી તરસ મટે છે.

(૪) આંબલી તથા નંબુના ઝાડની છાલ સમ ભાગ ભ-
ઈને એક શેર પાણીનો ખીને કાઢાડો કરવો. અને એક દીવ
સમાં જે વજન પીવો. એથી તરસનો રોગ સારો થાએ છે.
એમ જાતરી નાળવી.

મૂર્છારોગ એટલે દેહનું ત્માન રહેતું નથી તે રોગ.

તપે હેલાચીન્હો.) મૂર્છારોગના પેહેલાચીન્હો - છાતીમાં
પીડા, તથા બગાસાંગલાની, તાન, તથા બલનો નાશ એજો
સરવે મૂર્છારોગના પેહેલાં ચીન્હો બનવાં. અને વાયુ વીગે
રોની મૂર્છા ને હવી ને હવી થાએ તે તેરી તે બનવાવી.

વાયુ વીગેરેના મૂર્છાના લક્ષણો. - વાયુની મૂર્છામાં
લીલાં તથા કાલાં અથવા વાદલી રંગવાસું અકાસને યાચી

તમોગુણિતપન્નથાએ ઠાંઈત્માનરેહેતુંજથી અનેતેસણે
થવાનોઠઠણછે.

કરેનીમૂર્છામાંહાથપગગતાર્થીનજેતથાછાતીમાંશૂ
લતથાશરીરનજલુંથાએ. શરીરનોરંગકાલોતથાભૂરોવી
ગેરેએહેવાલસણોથાએતેળિપરળિપાય.

(૧૧) ધમાસાનોકાલોકરીનેં ઘીઘીનાંજીનેં પીવોએથીતેન
વૈજતજંઘથાએ અનેત્ત્રાંતીનજે.

(૧૨) શરીરળિપરપાણીછારલું. એએકળિપાયકહેછે.

(૧૩) ચીફેલા (હરડાંજેહેડાંતથાઆમલાં) નુંચુરણક
દીમધનીસાથેચણમાસાચારણકરલું. એથીત્ત્રાંતીની
શાયચનજે.

(૧૪) મધતથાસીંધવતથાપીપર અનેકાલામરીએઆ
રખીને. એકઠાંકરીને અનેનન કરલું. એથીત્ત્રાંતીરોગજ
એછે. એમાંસંરાપનથી.

સ્ત્રીઓનારોગોનાલસણોતથાળિપાયો.

સ્ત્રીરોગ તથાદૂરજેસેતેનારોગાએકેહેવાથાએતેકુહું
હળિં. - નહારોપદાર્થજાવાથી, તથાદાડીપીવાથી, તથા
અભુરણથવાથી તથાગરભપાત તથા અતિમેથુનકર
વાથી, ઘણુંચાલવાથી, અતિશોકકરવાથી, તથાઘણાં
ળિપવાસકરવાથી, ઘણેત્મારળિચકુયાથી, તથાદીવસે
સુવાથી, ભાંડકડીથીઅથવાજાઘાથી એવીગેરેસરવેથીને
કારણથી. પ્રદર (લોહોવા) રોગએહાઈજીગડીનેળિત
પનથાએછે. તેલોહીકાઈપ્રારોગચારતરેહનોછે. પિ
ત્તલોહોઈવાત તથાકફલોહોઈવાત તથાઅયુત્તોહો

रोगनुनाम तथा तेजिपरणिपाय.

५५

ठिवा नया सनीपात जो हो ठिवा जे प डार नाथार नराहना जो हो
 ठिवा नारोगो छे तेहे नाथार सणो कहुं छणि कहुं नाथो हो ठिवा रण
 थ जो हो जो तो ते नारंग कहुं नरा श्री कहुं गुहाना जो नरा स
 देन त्यात होय छे. तेथीं हाथ पग गावा जे दे. कड जे. तथा जो
 हो डां पाणी छूटे. जे जीगेरे कहुं थिथये त्या जो हो ठिवा नारोग मां
 हो जे छे. पीत थिथो हो ठिवा था जे ते नाथार सणो हां डी पीतो
 तथा रानो तथा श्री जो नर कातो जे हे वो जो हो ठिवा रोग हा जो
 छे. तथा तेथीं नरग जले. तथा नर घष ड ज्ञावे. श्री कहुं थिथ
 ने पडे जे लक्षणो पीत थिथो नाथो हो ठिवा होय तेहे ना छे.
 वायु थिथये त्या जो हो ठिवा नारोग मां सो ठिपडे ते नारंग मां नां ना
 नाने वो तथा दीण वातो जे हे वो जो हो ठिवा जे वाह थावे तेथ
 डी वायु नी धीडा था जे तेने वायु थिथ जे तो जो हो ठिवा कहे छे. स
 नी पान त्यो हो ठिवा यु ते नारंग नथ तथा धी ठिने ने हे वो रंग होय
 छे. तथा ते नी हुरगं धी घणी ज्ञावे छे. जे ते रोग ज्ञासाध्य जे
 छे सारो थवा जो कहुं छे. जे नुं सम जुने न छिदि पाय हर वो
 मु छिदे वो. कारण तेजिपर अट लादी वराणिगाय हर वाथीं नारो थ
 से. जे महे हे वुं न हीं. तथा जे हो जे मन भां पण ज्ञाण वुं न हीं. परं
 तु प्रयत्न करी छूटवो. ते मां छि वर डूपा थि रोगीने ज्ञा राय थाय
 ते रीति ज्ञानं नो समन वो. परं तु प्रयत्न करवानो छोट वोन हीं.
 सन्निपात त्यो हो ठिवा जिपरणिपाय. - हर क्कना भूत तो
 लाटु लखि चंटा नया ते नो रस हाडवो. जे नो ज्ञानुं धोणुं
 सुमारे नो लाटु रव ठिने मां ते रस नां नीने पीवो. दी वरा नरा जे
 थिं सन्निपात त्यो हो ठिवा वांवी स्त्रीने ज्ञा राय था जे छे. अथ
 वा हर क्कना भूत नो रस न नी कवे तो ते नुं पुरण अरध तो लो.

ધોળામાંના ખીને પીવો એથી જો હોઈ વાયુ સારો થાએ.

(૨૨) ડાલા ખિંજરના ફૂલનો રસ લાલ લોહોઈ વાવાને મટાડે છે. ખિંજરના ફૂલનો રસ એક તો લોત થામધ અરધો તો લોએ પ્રમાણે ત્રણ દીવસ પીવું. અને તે પ્રાંતમાં ડાલા ખિંજરના ના હાડ હોએ તે જોને તે યોગ્યો છે. તથા લોહોઈ વાનો રોગ સારો થાએ છે.

(૨૩) લોઈ આમલીનું મૂલ લાવીને ચોખાના ધોળામાં તે મૂલ ઘસીને ત્રણ દીવસ પાવું. તો કોઈ યોગ્ય ન્તનું જો હોઈ વાયુ હોય તો પણ સારો થાએ. એ જીંઘ અનુભવી છે.

પિત્તના લોહોઈ વાના યોગ્ય. અહુસો તથા ગુલવેર અથવા શતાવરી એ જોનો રસ તો લોશુ તથામધ તો લોશુ એ પ્રમાણે મેલવીને એક દીવસમાં બે વેળે પાવું. એ પ્રમાણે ત્રણ દીવસ પીધું હોય તો પીત્તથી થયેલા લોહોઈ વાનો નાશ કરે છે. વાશતે સરવે લોહોએ એનો અનુભવ રહેલો. સર્વેથી ભેમ છે. તથા અમીને અનુભવ આગ્યાથી એ પ્રકાર સરવે લોહો આગલની વેદન ઠરી જો છે. વાશતે સરવે જો એ અનુભવ લઈને આરોગ્ય તારા ખેવી. હવે નીચે યોગ્ય લાવેલા છે. તે વાયુથી થાએલા લોહોઈ વાળિખર તથા સરવે તરેના લોહોઈ વાયુના રોગો યોગ્ય યોગ્યોગી આપે છે. વાશતે શરવેના અનુભવ સારિની ચે આશડના યોગ્ય લાવું છળિ.

ખિંજરના લીડીનું પુરણ ઠરીને ગાયની દૂધમાં ને હરાની નું તે પુરણનું જલને ધીને જે માસાથી તે ત્રણ માસા સુધી ત્રણ દીવસ પાવું. એથી લોહોઈ વાયુ સારો થાએ છે.

ગાયના ધી. તથા તાપેડી આઠેલાં સુમારે એક અથવા બે ત

રોગનુનામતથાતેજીપરણિપાય.

૫૭

યાધીતોલાશુલઈતેમેલવીનેએકદીવસમાંએકવજતસવા
રેજાવુંએથીસોમરોગલાઈવાનોનાશથાએ. છે. કેટલાએ
કહકીમતથાવૈધોનુંમતએવુંછેકેસપેતલોહીવોઅરઅરીનો
થયોહોયતોતેવેહલોસારોથતોનથી. પણઅનુભવેલુંએ-
શડકુંછળિં. તેકરુયાથીધોલોલોહીવોબંધથાએછે. એ
માંકહીફેરપડવાનોનહીં. એશડશુંછે. એકુંછશેતોરકાક
બંધા.) એરતેકોઈકલોકોકાચલીપણકેહેલુંએનામુલ-
યોજાનુંધોળાતોલાશુલઈતેમાંઅરધોતોલોલગીમુલ-
ધસીનેસવારેતથાસંતરેપીવુંસાનદીવસપીધુંએરતેએ-
રોગન. એછે. એમાંકદાપીફેરપડતોનથી. પથ્યતેતથાતી
જુતથાજાટુંએવુંઘરનવું.

લાલલોહોઈવાનોરોગછે. તેધણાણિપાયફરેતોપણબંધ
થતોનથી. તોએપણઆશાકોંચીનીશાંતતોલાશુલઈપા
સેરહૂધગવ્યનુંતથાપપ્રસેરપાણીતેઓમાંમેલવીનેતેનોછા
વકોઈકનોખરીફરીનેનાંનવી. અનેતેનોઆઠમોભાગરહે
તારેતેહેનેપાવું. એપમાણેએકદીવસમાંએકવજતપીધૂહોય
તોનદીનાંપ્રવાહસરજોલોહોઈવાવેહેતોહોએતોપણ
લાલલોહોઈયાયુશારોઘરો.

કોદીનાઝાડનોપાલો, તથાવાંસંનાઝાડનોપાલો સમભા
ગલઈનેરસકહાડવો. અનેતેમાંમધનાંજીબેંપીવોતેનોરસ
તોલો.) તથામધતોલો.) એપમાણેસવારેતથાસાંબેપીધું
છતાંકોઈપણતરેહનોલોહોઈવાનોરોગથયોહોયતોપણસા
રોથાસે.

વાઘાંતીનુંમુજતેજિત્તરદીશામીજાનુનાલેલુંઅનેબેજા

રૂપીનેલાલવોહોઈવાનોરોગથયોહોયતેહેનેકુંજરખાંધુછ
તરં તેજરૂપીનોલાલવોહોઈવાતરતનસારોથાએછે.નેદે
સમાંધાખાનાધરોછે.તેળિપરતાંદટવીઓબિગેછે.તેનાદલી
જાનુંમુલપણાચોખાનાધોણમાંધસીનેપીધુંછતાંલાલવો
હોઈવાબંધથાએજેમાંસંશયનથી.

હવેસોમરોગપીત્તનોવોહોઈવામાંમેમૂત્રાતિસારરોગથ
એતેતુંનામસોમેએમેકારેકહેછે.જેઅસ્ત્રીનેપીસાજકરવા-
નીવોજનથાએતેવારેપીસાજકરવાનીબગોએજતાંજતાં-
પિસાજથઈનજેબરાએથોખાવાનીશકતીનથી.લુગડામાં
જપીસાજથઈનજેતેહેનેમૂત્રાતિસારકહેછે.તેળિપરળિપા
થકહુંછળિ.તેળિપાથકર્યોછતાંતેથીમૂત્રાતિસારસારોથઈ
નેધોલોલોહોઈવાનોરોગપણસારોથાએ.

(૧૪) ડુલાડિજ્ઞાનામૂલમુમારેતોલોગુલઈનેચોખાનાધો
ણમાંવાંદીનેપીધુંએથીમૂત્રાતિસારસારોથાએ.અગરએ
ઓશડેશારોનથએતોપોકલાનાપડીઆંઠેલાંએજેગ્રામ
લીનોરસએજેનનસજેલોનોલાલઈનેપીધુંએમેમાણે
સવારેતથાસાંતરેસાતદીવસપીધુંહોયતોમૂત્રાતિસારજે
ધથાએછે.

(૧૫) નળાકેસરલાલરંગનુંલાલીનેતેસુમારેઅરધોપાસેર
ગાયનાદૂધનીછાછજઈતેમાંપાતોલાઈતેઅરધાતોલાલી
નળાકેસરવાંદીનેબોજવુંએજેસવારેતથામાંએએરીતેચણ
દીવસપીધુંહોયતોમૂત્રાતિસારતથાસોમરોગએથીસારો
થાએછે.એનુંપથ્યગાયનાદૂધનીછાછતથાલાલખાવા.
જીનુંકહીખાવુંનથી.

યોનિરોગ.

યોનિરોગ એ ઘણુ કરીને રત્નુ લોહોઈ જીગાડવાથી થાય છે. લોહોઈવાનારોગ માં રગત ઘણાં હુ ખેયઈને પડે છે. અને તે અસ્ત્રીનોરત્નુગયો તેનેવાંડણી કહેવી. અને એરોગ થયો કે જી ના જાહારનારોગો થાય છે. પણ લોહોઈવાનારોગના સંજંઘ- થીંતના નથી. પિત્તથીંતોહોઈવાનોરોગ થયો હોય તો યોની માંથીં જી નુ જી નુ લોહોઈ પડે છે. તથા કોઈ અસ્ત્રીને પીસાજ કુ રવાની નગોમાં કુલનીક લી આવે છે. તે હેને કોઈ ડીલની કલું એમ કહે છે. તેને હાથે વનીગાંજીને પાછું અંદર પેસડી એ તો- ને અંદર પેસત ન એ.

કે લોહોઈવાયાટી યોનીની અસ્ત્રી સાથે ઘણો સંભોગ ક સ્થોહોય તો પણ સુખ થતું નથી. ને અસ્ત્રી એ અડકાતી નથી. તેનોરત્નુગયો અને થાનપણું સુકાઈ ગયાં તથા તે અસ્ત્રી નું શીર સંભોગ વંતે સુકું સુકું લાગે તેને પાવી કહે છે. અને તેનાથીં અસ્ત્રી નું ને સુખ છે. તેમલતું થતું નથી.

યોનિમાં એટલે પીસાજની નગો એ સોને તથા હ
ણકામાત્રા હોય તો તેની ઊપર જીપાપ.

(૧) ભોય વેગણી કોષ તથા સીંધવ એ ચણન સો સમત્રા ગલઈને તેથીં ચાર ઘણું અંદર પાણી નાજીને કાહાડો કરવો અને તે કાહાડો થોડો રહે એટલે તેની બરોલર તેલના જીને તેને લસીંધ કરવું. અને તે તેલમાં રૂઝિત્તી નવીને પીસાજ કુ રવાની નગો ઊપર તે રત્નુ ચોહોવી ઊંમું હવું. એથીં સોને તથા હણકાવીં ગેરે સારા થઈને સુખ થાય. તથા રોગ પણ ન અ
(૨) જીલીના ફેલ અને ભાંગરાના જીયાં સમત્રા ગલઈ

ને દાડમાંવાંરવો અને તે બાવું તેથી અસ્ત્રીની યોનિમાં શુભા-
લાભે ના હોએ તો શારા થાએ.

(૩) સારા ણિંચા ઘણીના પાણીમાં રૂંધિત્મી નવીને યોનીમાં
મુકવા તેથી યોનિમાં ના અને ડરોગ ન્ન એ છે. અને યોનીની
દુરગંધી ઘણી આવે તો ણિંચ સુગંધી એટલે પુદેલો વાનો ત
થા સુગંધી થી અને તથા તેમાં થોડી ફરફી મેલવીને પાણીમાં વે
ટીને ચરમ્મ ગાલ વેચણ વોજત કરવું. અને તેની પીચ કારીમા
રવી. એથી યોનીની દુરગંધી નસે.

ને અસ્ત્રીની યોનિમાં દાહ થતો હોએ તે

— ણિપર ણિપાય.

જિંયો તથા સમ્મે કરેલો રૂંધી ઈમાંત્મી નવીને તે ણિપર ચાંદન-
નું પાણી કરીને ઊંડવું અને તે યોનીમાં મુકવો. એથી યોનિમાં
દાહ થતો હોએ તો શાંત થાએ. અને યોનિમાં દાહ ડામારતા
હોએ તે પણા બંધ થાએ.

અસ્ત્રીની યોનીમાં ઘવડ ઘણી આવતી હોએ તે ણિ-
પર ણિપાય. — ગજો જાલ હરડો તથા બેડા, આમલાં,
સીંઘવ અને સમત્મળા લઈને તેથી અઘ્ઘણું પાણી નાની
ને તેનો ચોથો હિસોર હેતારે તે પાણીની ધાર યોની ણિપર
કરવી એથી યોનીની ઘવડ શારી થાએ.

યોનિમાં ઘીં પાણી પડીને છેડે ને નીર ભુવ થાએ તેને યો-
નીઆવરોગ કહે છે તે ણિપર ણિપાય. — મગર અને કન્નત નુક
ડોલો નાન હાડના ફુલ તથા કાથો અને જાલ હરડો, પ
હાડ મુલ તથા ન્યય ફુલ અને સોપારી એ સુરવેના સમત્મા
ગ ચુરણ કરીને તેને બે વાવ વચ્ચે ગાલ કરીને યોનીમાં મુ-

કીછાંડવું એથીપાણિપાતું હોએ તે જંઘથઈને ચોનીઘટ
થાએ. એમાંસંશયનથી. એઓશરૂ અનુભવી હશે. અ
ગર કો હીજીનામુલનો ફાહાડો કરીને તેણે ચોની ધોવીએ
થીચોનીઆવ જંઘથશે.

હવે ફેકત યાની પ્રાંહાહ થતો હોએ અને જાહેરનાજિ-
પાય કરી અછતાં પણ ગુણ આવતો નથી તો સુર્ય કાંત એ
ટલે સુરન મુજી ફુલ આવે છે. તે નહાડ તેને સુર્ય વલ્લરી પણ
કહે છે. ને જાડ નુમુલ આણીને ચોજાના ધોણમાં ચાંદીને
અગર ઘસીને પીવું એથી ચોની હાહ રોગ તરતજ જંઘથા
એ એમાં ફેર પડતો નથી.

નષ્ટ આર્તવ.

(રિતુ જંઘ થયો હોય તેવી રોગખિપાય.)

અરુચીનો એક દમ અટકાવ થઈ ન્હાને તેજિપરશારા-
ખિપાય. - જીજુન્નત જીરુચી હોએ તો તેણે માછલાં જા-
વાં. એથી રિતુનો અટકાવ થઈ જોય નો વેહેલો ન્હાને
હવે ને અરુચી થીને જવાએ નહીં. તેને વાશતે જીજુજિ-
પાય ફફુંછળિ.

રન્ને દરશનનો ખિપાય.

(અટકાવ આવેલી રો.)

માત્ર કાંગણીના પાતરાંને વાંદીને તેમાં રામી અસણો
અને વેજંડ એનું ચુરણ નાંજીને તે દૂધમાં નાંજીને અણદી
વશાંજાવા અપેવું. એથી અટકાવ આવે. એમાં ફેર પડ-
વાનો નથી.

ફાલતલના ફાદામાં ગોલનાંજીને ફાહાડો કરવો તે-

તાહાડો પડેનો પીવો તેથી અરજીનો ગમેલો અટકાવ ફરી-
ને પ્રાપ્ત થાએ.

(૬૨) કાલાતલના હાહાડામાં ગોલનાં જીને તેહેને તાહા
ડો પાડીને પીવો એથી અસ્ત્રિઓનો અટકાવ ગયો હોય તો
એપણ ફરીથી અટકાવ આવે એમાં સંશય નથી.

(૬૩) તલ તથા ગુંદાં તથા ચરી આલી એમણ ચીન્ને એક-
એક તોલો લઈને એક સેર પાણીમાં નાંખીને તેનો કાહાડો
ફરીને તેનો આઠમો ભાગ રહેત્યારે તાહાડો પાડીને તેમાં ગો-
લનાં જીને પીવા તેથી અટકાવ આવે એમાં કઈપણ સં-
શય નહીં.

(૬૪) કઢવા ચંદાવનના મુલ પાણીમાં ઘસીને પીધા હોય
તો રેતુ પ્રાપ્ત થાએ.

યોની કંદરોગ.

એરોગ કયા કારણથી થાએ તે કહું છું. દીવમે સુ-
વાથી. અતી તામસ કરવાથી. અનિશાય મેહેનત કરવાથી
અતી શય અરજી શાયે સંભોગ કરવાથી. નંજ તથા દાંત
લગવાથી. તથા યોનીમાં માંદા થવાથી. તથા યોનીમાં
થી લાલ પેળિ નારંગનો ધોર ને ચડોગો લાકાર માંસનો ગો-
લોળિત પેન થાય તેને યોની કંદ કહે છે. તેળિ પર અનુભ-
વેલો સારો યોગાય.

(૬૫) ગેર તથા આંખાની ગોરસી તથા હલદ તથા સુરમો
અન કાયફૂલ એવશાનુ ઓસમત્તળ લઈને એનું ચુરણ
મધમાં મેલવીને યોનીમાં મુકવું. અથવા ત્રિફલના કા-
હાડામાં મધનાં જીને યોની ધોવી નાંખવી. એથી યોની-

કંઠસારોથાએ.

(૨) ગિંદરના માંસના ખારીક કટકાકરીને તેલમાં ઘુટવા તે મેળવણીનું તેલ થાએ તેમાં ઘોએલું કુંપુર ત્તીનવીને યોનીમાં મુકવું એથી મોટો યોની કંઠહોએ તો પાણસારોથાએ એ અનુભવેલું છે.

ગરત્તીણીનારોગનીપરીક્ષા.

ને અરત્તીને ગરત્તરુષો છતાં તાવ વીગેરે રોગગિપિલે છે. તે વખતે તેને ગરમ ઓશડ તથા રસાયન આપવું નહીં. ને તેને ઓશડ અપાવાથી ગરત્તને ઈન્ન થાએ છે. અને અનેક રાહની ઈન્ન થાએ છે. તથા અનેક તરેહની અડચણો આવે છે. તથા વૈદકશાસ્ત્રમાં ગરત્તીણી અરત્તીને તાવ વીગેરે આવ્યો હોય અગર મોટો વ્યાધી થયો હોય તો ઓશડ વીગેરે નાખિપાપ્ય કરવાના થોડાનકહેલા છે. તેહેવું વૈદ અગર દાકતરના હાથે થાએ એમ લાગતું નથી. સત્તજ વૈદક માથી તેને પાસે પરીક્ષા કરાવી તે જીએલેલેલા ઓશડો તે પરમાણે કરતા નવું. એથી ગરત્તને ઈન્ન થતી નહીં.

ગરત્તીણી અશતરીને તાવ આવે તે

ગિપર ગિપાપ્ય.

મોહ ચંદન, ગિપલસરી, પદ્મકાષ્ઠ, વાલ્મી, ને ડીમધ એલધ્યા એક એક તોલો લઈને પાણીના ખીને કાટો કરીને તેનો આઠ મોલ્લાગરહેત્યારે અરધો તોલો મધના ખીને પીવા આપવું. તેથી સાત દીવસમાં તાવ આવે તે ન ઈને ગરત્તીણી શારી થાએ છે.

(૬૨) ચંદન ઝિપેલસરી, લોધર. કાલીદરાશ, એકએક
તોલો લઈને એકસેરપાણીનાં ખેત્રને ઢાંકી કુરવો ને આમો
આગરહે ત્યારે શાકરનાં ખેત્રને પીવાને આપેલો તેથી ગર-
ત્તીની શારી થાય.

(૬૩) નાગર મોઢ ઝિપેલસરી. દુધી તથા વાલો એકએક
એક તોલો લઈને એકસેરપાણીનાં ખેત્રને તેનો કાઢો કુર-
વો. અને આઠ મોઢાગરહે તારે વાલોએથી ગરત્તીની
નોતાવન્નજે.

(૬૪) સુંઠ બહરીના દુધમાં ઘસીને પીવા આપેલી એથી
રોનનો તથા તથા એકાંતરીએ એકો સારા થાય. એમાં
સંશય નથી.

સોને આલે તેના પીપર ઝિપાય.

કાલીભૂરી તથા ભૂરં અને કુટકી એનો કાઢો કુરવો
પીવો એથી સોને પીતરી નજે.

ગરત્તીની અશતરીનો બહરાગની મંદ
થાય તે પીપર ઝિપાય.

અન મોઢ પીપર તથા મરી અને સુંઠ તથા ભૂરં એથી
નેત્રું પુરણ કરીને ગોલમાં અગરમધમાં પીવું. તેથી બહરાગ
ગની પ્રેદીપત થાય.

ગરત્તીના પાત્રથી તે હાથ થાય તે પીપર ઝિપાય.

ગોખર તથા એરડના મુલ એનો કાઢો કુરવો તે માંસાડે
રનાં ખેત્રને પાવો એથી હાથ સારો થાય. અગર ગોખર તથા
નેદીમધ અને દરાશ એકો શડો દૂધમાં વારીને પાવા. એથી
ગરત્તીના પાત્રથી તે મુલ માટે છે તે સારા થાય.

રોગનું નામ તથા તે જી પરિપાચ.

૫૫

ગરત્ન પાત થયા પછી રકત વત્ત્યા કરે તેના જી પર
— જી પાચ.

ભીંધાડીના ઘર નુ મરણુ એટલે આપણે રહેવાના ઘરમાં જો
કનુ ના વર ભીંત જી પાના ડી નું ઘર કરે છે. તેના ડી, મોઢીના
પાતરાં લગ્ન લું ધણી, એટલી ચીજો માં ના ચુરણ કરીને મ
ધ સાથે પાવું. એથી જો હાઈ જંધ થાય.

ગરત્ની ઈની પેસા જંધ થાય તે જી પર જી પાચ.

પંચ મુલ નો કાદો કરીને પીવાને આપવો તેથી પીસા જ.
લુટી ન શો.

— ગરત્ન પાત ન થાય તેનો જી પાચ.

જેના ગરત્નને પુરા માસ ન થતાં એટલે છેઠા સાતમે, અગર
આઠમે મહીને અધુરે દાહ ડેનાત ક આવે છે. અગર પેરમાં જો
ડધ ઈને ઘણા દાહ ડારે છે. તેમ ન થાય તે પુરે માસે જાત ક
વતરે તે જી પર જી પાચ.

તકા લાન્ત લુ ધાય ડીના ફુલ, લીલું કમલ, જોડી મધા તથા
લોંધર એનો કાદો કરીને તે પાણીમાં સ્નાને જો સડ વી તેથી
ગરત્ન પાત થાય નહીં. ને આ કાદો દીવલ માં એ કયાર સ્ના
ને પીવાને આપવો.

તકા ફુલારને પોતાના કામ કરતો હોય તે વીજ તે તેના હાથમાં
લગે જો મરોડી લઈને સુકવીને તેનું ચુરણ કરીને તેમાં મધના
જીને પીવા આપેવું. ગરત્ન પાત થાય નહીં.

તકા ઘોલી ગેરણનું મુલ દૂધમાં ઘસીને પાવું. એથી ગર
ત્નના સ્નેહન થશે. ગરત્ન પડશે નહીં.

ગરત્ન હોં એને તે છતાં જો હોઈ વહે તે જી પર

જનુતરની અધારપાનની બેલની રસમાં મેલવીને બેડમાં
સાધીને ત્રણ માસાવગીંજલને ઈને પાવી બેથી બોહીવા
હેતું જંઘથશે.

જાતક જાર આવાને વારસાને તે ઈપર ણિપાઠ્ય.

સાધીની કાંધની આણીને વાંટીને યોનીને ધુપ આપવો
બેથી તે નવજત પ્રસૂત થાયને એટલે જાતક તરત જાવે.
૯૪) ત્રણ નું ચુરણ કરીને ધૂપ આપેવો. તો તરત ન જાવ
ક આવે.

૯૫) પેપર જને વેજડ બેથીને પાણીમાં ધરીને તેમાં ઈ
બેલનાં જીને દૂદી ઈપર બેપ કરવો. બેથી તે નવજતે અશ
તરીને તરત જાવક આવે છે.

૯૬) જીભેરાનું મુલ તથા નેડીમધ બેનું ચુરણ કરીને
ઘીઈમાં જાવા આપવું. બેથી તરત જ પ્રસૂત થાયને. એ
માં સંશય નથી.

૯૭) તપ્પના જાડનું ણિતર ઈશાનું મુલ આવીને કંજરે જાંઘવું
બેથી સુખે થીં જાવક આવે તે જાંઘવાનું મુજી ણિલાંજું હોએ છે
તે કંડે જાંઘવું. તે ન પ્રમાણે ને હેશમાં તે મુજી ણિં મળતું નથી ને હે
શમાં શેરીના મુલનો ણિપયોગ કરવો. તે થીં પ્રણ સુખે થીં પ્રસવ
પાએ છે. અગર ધોલો અધારડો તથા કડવો લીલડો તથા ક
ચલીનું મુલ કંજરે જાંઘવું ત્યાં ગરમ થતી જરૂરીને સુખે થીં જા
વક અપતરે છે.

હવે ધરના સ્થાનમાં થીં જોર પડતો નથી. અને અંદર રહો
હોખે તો કલ્યાણીનો કંહસાવીને બારીક ચરણીને વો વાંટવો.

અને હાથે તથા પગે તથા તે સ્ત્રી અને જો લેપ કરવો એથી તરત
તે ઝોર પડે છે. તથા કોઈક દાએ જાણે સમન મલે અને તે નો-
નો જ પીસા બની નગામાં લાગીને આંધી પડે તો તે ઊપર ઊપા-
ય છે. મુરાંકો હોવાના ચેલાના પાતરાં તથા સ્વોધર સમભા
ગ લઈને છુલો વારવી અને તેનો લેપ કરવો એથી ઝોનીમાં
સાત પડેલું હોય તે ત્રણ દિવસમાં સારા થાય છે. તથા જો જર-
વાન હાડ ફૂલ તળિજરાં નાજાહના ફૂલ વોટીને પીસા બની
નગો ઊપર લેપ કરવો એથી યોની કઠળ થાય.

હવે બાલક અવતરાં પછી હઠીતરે વર્તવું અને નો પ્રકાર સં-
સ્કૃત લેખે જણાવે. અસ્ત્રીને બાલક અવતરાં પછી પ્રથમ તે-
ને જાવાબી પદારથ નીચમસર તથા ગરમ ખેવડાવવો અ-
ને તેને પ્રમાણે કામ કાન તથા મેનત તથા સંતોષે ચરણ
સત્કાન વરતવો. તથા તેને પ્રકારે ક્રોધ તથા ઘંડા પદારથ
નો સરવ પ્રકારે ત્યાગ કરવો. એરી તે નીચમ રાખવો. ને તે સમ-
અને તેની એ પ્રકારે તનવીન નરાની નો પછી રોગો ઊપડે છે.
તેને સુચારો એરી તે છે હે છે.

ગરભવતી અસ્ત્રીને ને અતિ સારો રોગ થવા લાગે હો
એ તો તે ઊપર ઊપાય. આંખના નાજાહની છાલ તથા નાંડુ
નાજાહની છાલ વળતો લાજે જે પ્રમાણે લઈને એક સેર
પાણી નાંજીને તે હેનો દાહડો કરીને તેનો આઠમો ભાગ
રાંજીને ત્રણ દિવસ પાવો. અને એ ઝોષડ ઊપર પથ્થર
ઈક નથી. એ પ્રકારે કરવાથી. અતિ સારો રોગ સારો થાય
એમાં સંશય નથી.

ગરભવતી અસ્ત્રીને કમલો અને દમનો રોગ થયો હો

એતો અહુસાનો પાલ્લો નથા પીટવણનો ઘાલો અને ચીક-
ણાનો પાલ્લો. એઓનો કાહાડો કરીને પાવો એથી એરોગો-
સારા થાએ.

ઊલરી થતી હો એતો તે ઊપર ઊપાય.

ઘાણાં તો લાવ લઈને તેને વાંરીને અરધો શેર પાણીના
ખીને તેનો કાહાડો કરીને તેનો અરધો ભાગ રોત્તીને સાક-
રના ખીને પીવું. એથી ઊલરી થતી હો એ તે જંધવાએ.
ખીને ઊપાય. - ખીલીના જાડના ફૂલનો મર નથા
ભાતની ઘાણીનો આરો અને પાણીમાં નાખીને પીવું એ-
થી ઊલરી થતી હો એ તે સારી થાએ.

મરત્ન વતી અસ્ત્રીને વાયુનો રોગ થયો હતાં તે ઊપર
ઊપાય. - ખીલીના જાડના ફૂલનો મર નથા ફુવાડીના
ખીજ અને સુંઠ એથીને સમત્કળ લઈને શુરણ કરવું. એ
ખિન્હા પાણીમાં અગર કાહાડો કરીને પીવો તેથી કરીને
મરત્ન વતી અસ્ત્રીને વાયુના થએલા રોગ નિશ્ચયે-
શાપરા થાએ.

મરત્ન ધારણનો ઊપાય.

દીવેસી તથા ખીને રાતા ખીજ વાંરીને ઘીઈમાં એકમ
સી વળન લઈને ચાટવું. એથી મરત્ન ધારણ થાએ. મરત્ન
પાત થાએ નહીં.

(૨) લક્ષ્મણના જાડનું મુલ ગલે જાંઘવું તથા ઘીઈમાં
ધસીને નાકે સુંઘવું. એથી મરત્ન રહે છે. અને રહેલો પત-
ન થાએ નહીં.

(૩) કોરાયાના જાડનો મુલ, ધાયદીના જાડનું ફૂલ તથા

રોગનું નામ તથા તે ઊપર ઊપાય.

૫૨-

ઘડના ટેરા અને કાણું કમલ કેલ સમત્તાગલ ઘીને દૂધમાં વાંરી ને પીયું એથી ગરત્નરહે પડ નહીં.

ત્તર પારોસો તથા પીપેર અને જીરું અને ચુરણ કરી ને પા-
ણીમાં પીયું એથી ગરત્ન પાત થાએ નહીં. અને પથ્થર કરવું-
તેલ તીલું જાડું. નાણું નહીં. એથી ગરત્નરહે. એમાં કહી પ-
ણસંશે અને નહીં.

દારૂ મીઠી ફુલ સીનું મુલ ભાલીને ઘડના ટેરાનો ગર એસ
મત્તાગલ ઘીને દૂધમાં નાંખીને પીયું એથી ગરત્ન ધારણ થા-
એ. ઘોરરી વેંગાણીનું મુલ દૂધમાં ઘસીને નમણાનાં કેથી પી-
યું એથી ગરત્ન પાત થાએ નહીં.

જાતરોગ ઊપર ઊપાય.

જાતરોગ એરતે સરવેના હાના જાત કો માનું. અગર
ધાવનું. ધાવ ધાવે છે. તેરનો એ. જાહારે તથા તહાડું તથા
ચાસી અને ખાણ છે. ત્યારે તેરનો નું દૂધ ખીંગાડે છે. તેથી તે
દૂધ ખાવવાથી જાત કને રોગ ઊપને છે. તેમજ દાંત નાહા
ના જાત કને જાવતી વેન તે જાત કને વીકાર થાએ છે. અને
રોગો ઊપને છે. ને તાવ તથા અતિસાર તથા થોમે થો-
ડો ફાલો લીલો પીલો એ હેવો અને ક તરેનો નહાડો થાએ
છે. અને કાસા આવે. તથા જાત ક લેવાઈ નાં એ. તથા સુકા
ઈ નાં એ વીગેરે ઈ ન થાએ છે. હવે નાહાના જાત કને હોન
પીપને તે કે મનણવું. તે કુંડળિં. જાત ક ધણું રહે. અને
વેવે વેવે ને હે કાણે તે હાથ લગાડાં કરે અને અપેણને.
હાથ મુંકવા દે નહીં તે હે કાણે હોન થાએ છે. એમ સમનવું ત
થા જાંબ વીજ્યાં કરે છે. તારે જાંબ હોનવા જાણી. તથા મા

પુંદ્રજે જોમ સમનનું. અગર પેર ચડે તથા ગુરુ ગુરુ એ પ્રકારે
 રે તથા જો કારા જાવીને પેર ચડીનેડું મડું મ વાગે તેવારે તે જા
 રહના પેરમાં દુખે જોમ સમનનું. તથા તેના પેરમાં ઠાંઈક-
 જી જોવી કારણે. જોમ સમનનું. વધી દો એ તથા જાલકની.
 તાજો અને ધરના મનુષ્યો જો નાહાના જાલકના હાથ પગ
 તપાસ્યા કરવાં. એથી જો કારણે રોગ બિત પત્ત થજો જોમ
 તરત જ સમન જોશે.

કોઈ બિજત નાહાના જાલકને લંઘન કરવાનો વ
 બિત આવે તો તેનું બેર વાળું કંઈક રવું નહીં. જાલકની
 માને લંઘન કરાવવું. એથી જાલકને લંઘન થાય જોશે.
 તેમ જ શર તથા ડામ તથા બિલટી તથા શીરા વેધ એ બિ
 પાયાની નર પડે તો ચોડીક બિલટી થાય જોશે. એ હેતુ જો શ
 ઠપાવું. જાડીના બિપાયો કરવા નહીં. થણ જો રોગો ન
 હોયા જો તો શર. લોહ તન સ્ત્રી ગેરે રસાયણ આપે વા-
 ની નર પડે તો વનન ઘણું જમી લેવું.

જાલકને જો શર આપેવું હોય તો તેનું અનુપાન
 મધ તથા શાકર અને ઘી ઈ માયના થાનનું દૂધ તથા
 ઈના થાનનું દૂધ એ જો અનુપાન માં આપેવું. તેમ જ જા
 લકને તાલવું પડે એટલે તાલવામાં જાડો પડે તથા જા
 લકના આંગળિયરના તેન બિતરી ન જો તથા નહાડો પાત
 લો થાય જો અને જો શર પાયું હો જો તો તે તરત જ જોડી લાને
 તે બિપરિપ્રાય. હું છું છી.

૮૧) જાલક હરડે તથા લેખંડ અને કોઈ. એનું ચુરણ કરી
 જે માતાના દૂધમાં ચરાડવું એથી જાલકના તાલવું હેકા

જોખાવે.

૮૬) નાહાનાજાલકને ખાસથઈહોજેતો અડૂસાના પાણાપાનરાનોરસ કહાડીનેતેમાં મધનાંજીને ચટાડવું. એથી ખાસ સારી થઈતરો. અન્નજાલકવેહેલુ શા રથાજે છે.

૮૭) નાહાનાજાલકને અતિસારથજો હોજેતો અડૂનોપાલ્લો પાણીમાં વાંચીને એકચમચો પાચો એથી હાથામાણવંધ થાજે છે.

૮૮) નાહાનાજાલકનાશરીર જિપર સાથે ચાંબડીથાઈને ફોટીઓ ચલામાંડે તથા તેથી આજ બિહતી હોજેતો જાલક રહે છે. તેજિપર જિપાય. એજાના પાણાનોરસ કહાડીને તેમાં સોનાંગેર ચસાડો. અને ફોટાથજેતી ભગોજિપર એપડચો એથી તરત આજ બિહતીરહીત્તજે. તથાકોનાસપથાજે. અને લાલચમડીથઈહોજેતે પણ સારી થાજે. અરંજાનું લહાડતે સુરતી એરડનો પાલો લાલવો. મુંગલાઈનો લાલવો નહીં.

૮૯) જાલકના પેરમાં ચાપુનું બેરથયું હોજે અને મલ સાફે નથતો હોજેતો પોરીહરડે જિનાપાણીમાં ઘરડીને એકચમચો પીવું એથી જાલકનામલસાફે થઈને પ્રકૃતી પણ શારી થાજે.

૯૦) નાહાનાજાલકના પેરમાં કરમથજાહોજેતો તેજિપર ચાચ વીડંગનું પાણીથોડું થોડું પાવું. તથાડીકા માલીનું ચુરણ ફરીને મધમાં મેલવીને પાવું એથી કરમથજાહોજેતો તેનો નાશ થાજે એ અનુભવ લઈને તથા

રકરીને રોગાગ્રિપર આપીને રાગ નઈ માણશ સારા થયે
છે. એમાં સંશય નહીં.

૮૭૭ નાહાના જાલકની માતાએ પ્રાતઃના તથા-
જ્વીજ્વી જાલકને સવારે એક પોહોર દીવાસ આપ્યા પે-
છી તથા સહાંનના આરઘડી દીવાસ હોએ તો તેની જ-
દર જાલકને ગરમ પાણી એ નવડાવવું નવડાવવાની
પેહેલે તેલ આંગમાં ઘસીને પછી માફક ઊનાપાણી લ-
ઈને નવડાવવું. અને તેમ પછી ગરમ કપડેથી જુબીના-
પ્રવું. એથી નાના જાલકને સુખ થઈને તેનો તજીયા
તપાસારી રહે છે. એમાં સંશય નથી.

એમજ નાહાના છોકરાને લાંબરે સુરનના અસ્ત
થયા પછી જાહાર હવામાં ફરવાને શારૂં લઈ જવું પણ
તે ઊઘાડી લઈ જવું નહીં. તેને આંગમાં તરબા પેહેરીને
પછી લઈ જવું. અને રાત પડવાની આગાળી તેને પા-
છું ઘરમાં લઈ આવવું. એક કારેકરી આથી જાલકને
જીવને સમાધાન થઈ જાય. અને તેથી તે સરી પછા-
પોસાય. અને તેની રીતે નાહાના જાલકને માલારી-
છોકરા નાહાના છતાં દાગીના પણ ઘાલવાં નહીં. કાર-
ણકે અજ્ઞાન જાલક ઊંઘમાં હોય ત્યારે આડેડથી જી-
જી કેડે ફરતાં અગર ઊંઘમાં હોય તો તેને આંગને જુએ
છે. અને તેથી તેને ઈન્ન થાય છે. વાશતે. હમહીન
ના જાલક થઈ જાય અને ત્યાં સુધી ઘેરનાં આંગાગ્રિપર ઘા-
લવાં નહીં. અને નાહાના જાલકને દૂધ પાવવાની ગર-
જ પડે તો તેને ગાજનું દૂધ પાવું. અને પાસેર દૂધમાં પી

ચેગનુનામતથાતેળિપરળિપાચ.

૭૩

વેર નાનાજીવી. અને દૂધગરમ કરવું. તારપેછી દૂધ ચુલા
ગિપરછી ગિતારીને તાહાડું કરવું. તે તાહાડું પડ્યાપેછી તેમાં
થી પીપેર ઢાહાડી લાજીવી. અને તે દૂધ ખાલકને પાવુંએ
થી તેના શરીરમાં રોગ ધિપન્ન એનહીં. અને પેટમાં વાયુ
પણ થાએનહીં. ખાસ તથા દુધ એઓ પણ થાએનહીં.
અને ખાલકને હોંબત આવે. તે કારણ માટે તેહેની દૂધ પા
વાની તનવીત એમ માણેરાજીવી.

ઈની.

બેહેવારોપયોગી વૈદક સંગ્રહ

સમાપ્ત.

ઓશાડો લેવાનો નીયમ.

આપુસ્તકમાં કહાડો લેવાનો કલ્પો છે. તથા ઓશાડો
 નું વનન નેઠે કાળે લખેલું નથી તેઠે કાળે અરધો ત્રીસો વન
 ન લેવું. અથવા નેઠે કાળે પાણી નું વનન કહેલું નથી તે
 ઠેકાળે એક શેર પાણી લઈને તેને બાલીને તેનો અઘમો
 ભાગ રાખવો. નેઠે કાળે ચુરણ કહેલા છે. પણ ઓષાડ નું
 વનન કહેલું નથી તેઠે કાળે ઓષાડો સમ તમાગા લેવા.
 અને ચુરણ લેવાનું પ્રમાણ એક માસાથી તે ત્રણ માસા-
 સુધી છે. નેઠે કાળે એક દીવસ માં આરણીવાર ઓષાડ
 લેવું. એમ કહેલું નથી તેઠે કાળે સહ ચારે તથા સાંનરે સુ-
 તી વળે તે લેવું. એમ કરવું ઠીક છે.

સમાપ્ત.

